

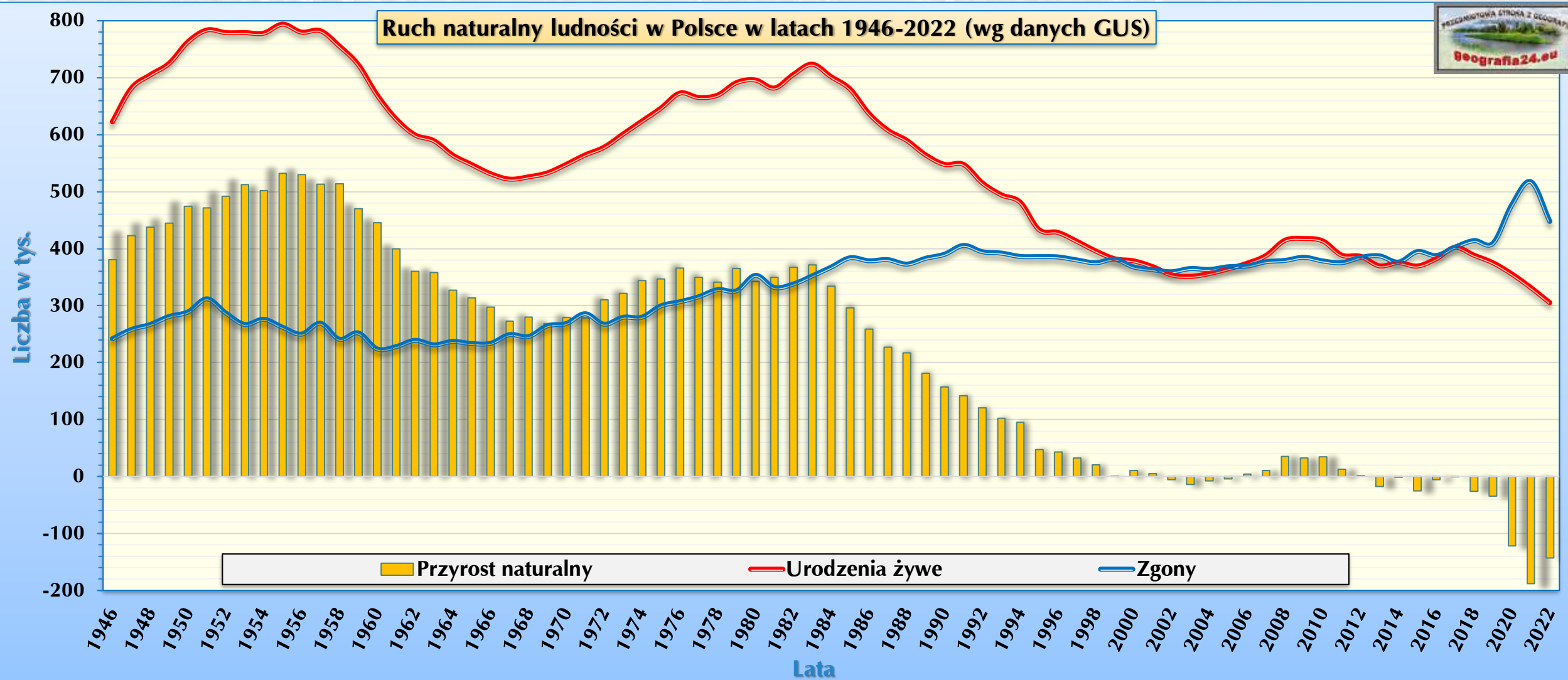

IV. Ludność i urbanizacja w Polsce

2. Struktura demograficzna ludności Polski

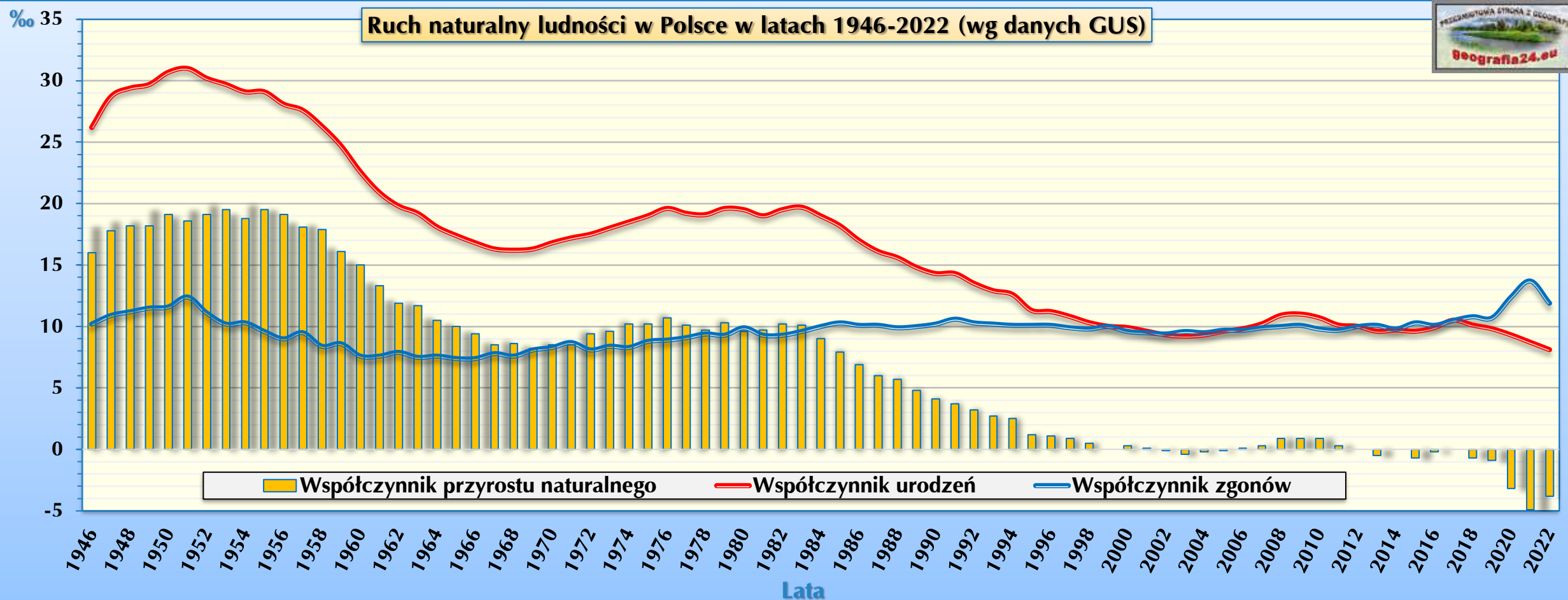
Przyrost naturalny w Polsce

→ Najważniejszym czynnikiem wpływającym na zmiany liczby ludności naszego kraju jest **przyrost naturalny** (różnica między liczbą **urodzeń** a liczbą **zgonów** w danym okresie, czyli faktyczny przyrost ludności w społeczeństwie, ale nie uwzględniający migracji).

Przyrost naturalny i współczynnik przyrostu naturalnego

- W celu dokonania dokładniejszej analizy posługujemy się zwykle **współczynnikiem przyrostu naturalnego** (przyrost naturalny w przeliczeniu na tysiąc mieszkańców; wyrażony w promilach).
- W sytuacji kiedy współczynnik przyrostu naturalnego cechuje:
 - **wysoka wartość**, mówimy o **wyżu demograficznym**,
 - **niska wartość**, mówimy o **nizu demograficznym**.

Zmiany przyrostu naturalnego ludności Polski w latach 1946-1959

→ Najwyższy współczynnik przyrostu naturalnego wystąpił w latach 1950-1958 i wynosił:

→ 19,1‰ w 1950 r.,

→ 19,5‰ w 1955 r.,

→ 17,9‰ w 1958 r.;

→ był to **pierwszy powojenny wyż demograficzny**;

→ nastąpił głównie w wyniku wyrównywania strat wojennych:

→ był to tzw. **przyrost (wyż) kompensacyjny**;

→ istotny był także fakt:

→ wysokiej dzietności kobiet (podobnie jak przed wojną),

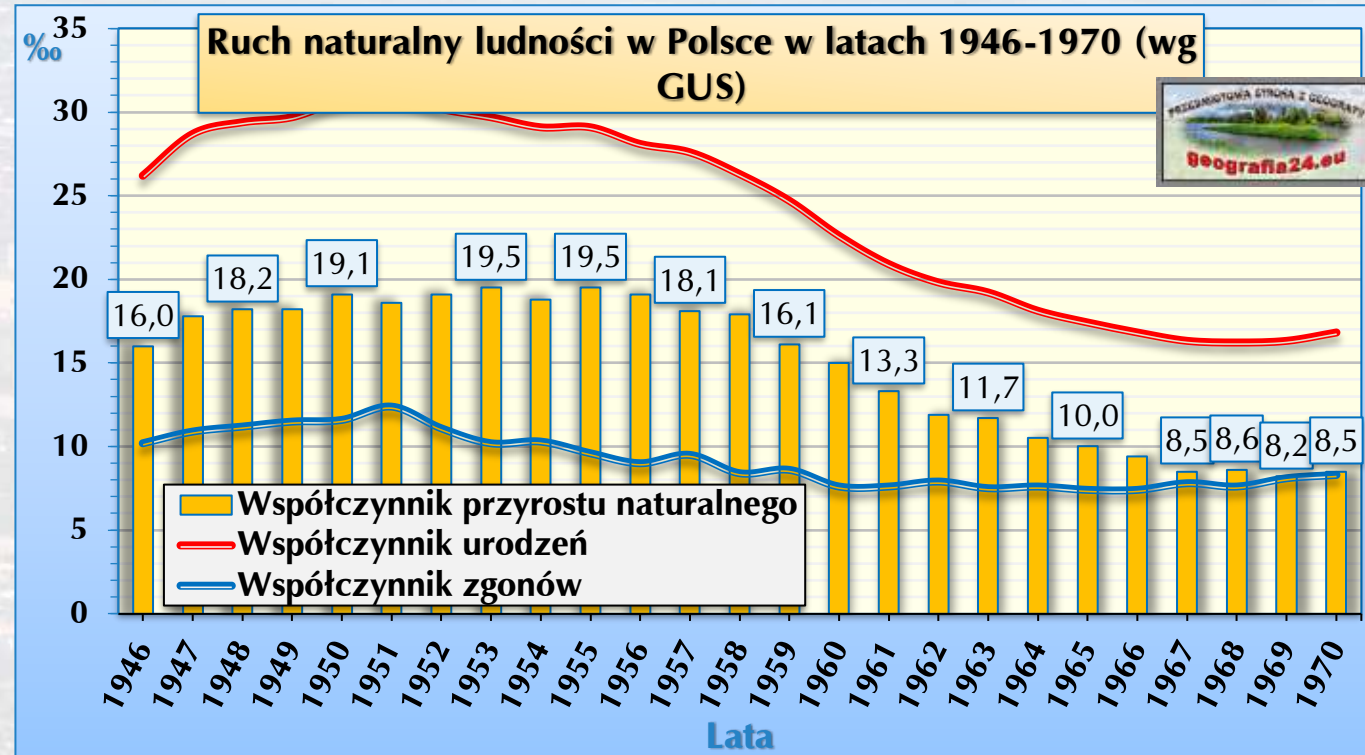
→ stosunkowo słabej świadomości na temat planowania rodziny,

→ dużej religijności w społeczeństwie;

→ był nietypowy: wysoka wartość przyrostu naturalnego wystąpiła przy bardzo niekorzystnej strukturze demograficznej:

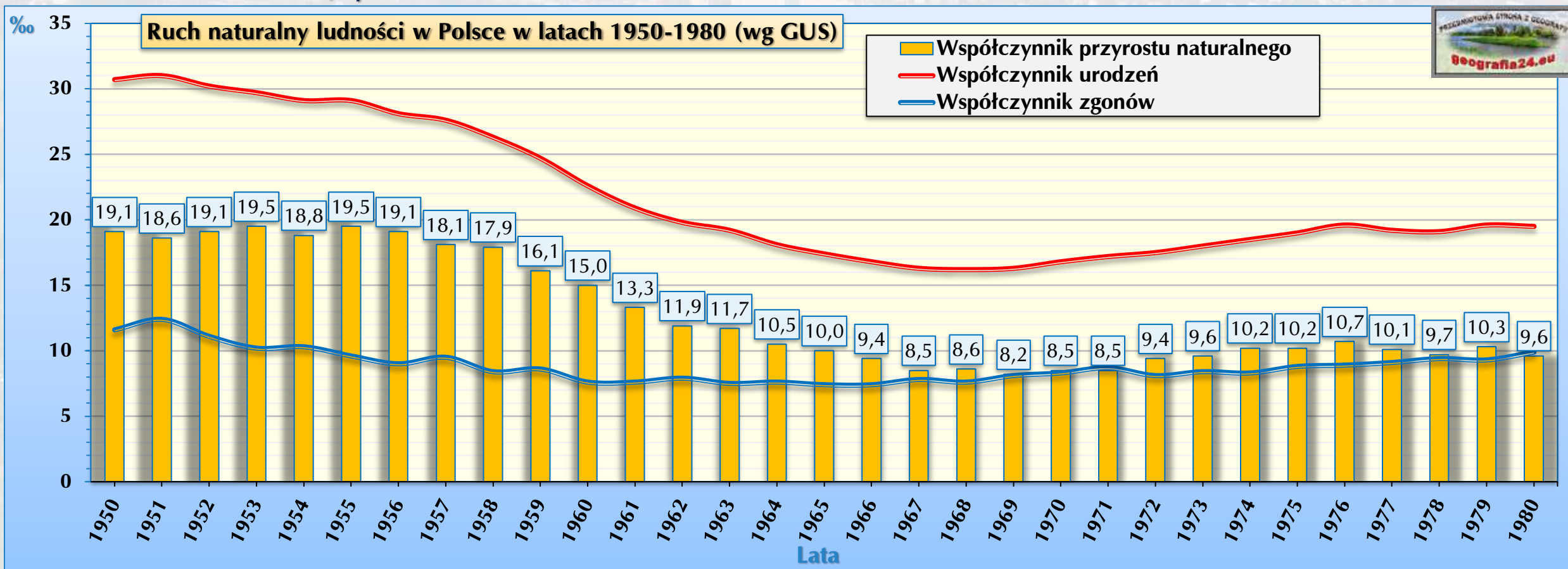
→ wiele młodych osób zginęło w okresie wojny,

→ wielu emigrantów nie chciało wracać do Polski, w której panował ustrój komunistyczny.

Zmiany przyrostu naturalnego ludności Polski w latach 1960-1969

- W latach sześćdziesiątych przyrost naturalny w Polsce obniżył się – obserwowaliśmy **niż demograficzny**:
 - w 1960 roku współczynnik przyrostu naturalnego wyniósł 15,0‰,
 - w 1965 roku współczynnik przyrostu naturalnego wyniósł 10,0‰,
 - w 1969 roku współczynnik przyrostu naturalnego wyniósł 8,2‰ (największe minimum lat 50., 60. i 70.);
- stan ten był następstwem niskiego przyrostu naturalnego z okresu II wojny światowej (w wiek rozrodczy weszły osoby urodzone w czasie wojny).

Zmiany przyrostu naturalnego ludności Polski w latach 1970-1984

→ W latach siedemdziesiątych i na początku lat osiemdziesiątych przyrost naturalny w Polsce ponownie podwyższył się (był on jednak niższy niż w latach 50.) – nastąpił kolejny, drugi po wojnie **wyż demograficzny** – współczynnik przyrostu naturalnego wynosił:

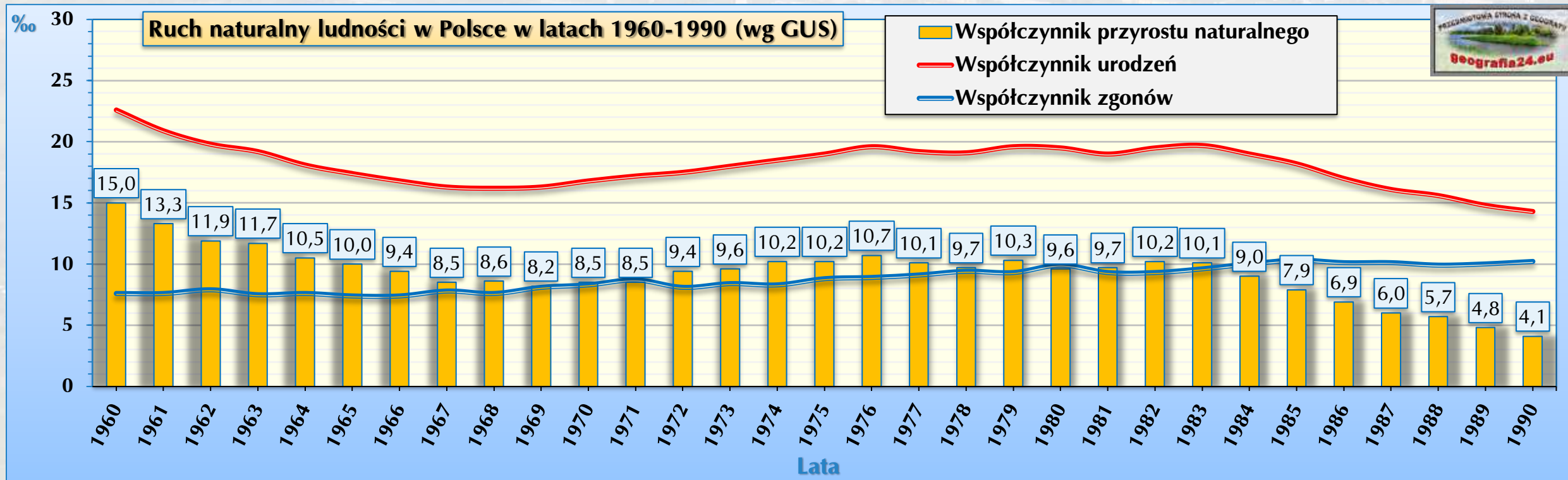
→ 8,5‰ w 1970 r., 10,7‰ w 1976 r. (największe maksimum od początku lat 70. do dziś), 9,6‰ w 1980 r. i 7,9‰ w 1985 r.;

→ stan ten był następstwem wejścia w wiek rozrodzony licznych osób należących do roczników z lat 50.:

→ zjawisko to określamy mianem **“echa wyżu demograficznego”**,

→ była to tym samym konsekwencją wyżu kompensacyjnego z lat pięćdziesiątych

→ zgodnie z prawidłowością mówiącą, iż **“wyż rodzi wyż”**.

Zmiany przyrostu naturalnego ludności Polski w latach 1985-2005

→ W połowie lat 80. przyrost naturalny w Polsce ponownie obniżał się – nastąpił kolejny, drugi po wojnie **niż demograficzny**, trwający do ok. 2004 r. – współczynnik przyrostu naturalnego wyniósł:

→ 7,9‰ w 1985 r., 4,1‰ w 1990 r., 1,2‰ w 1995 r., 0,3‰ w 2000 r., -0,4‰ w 2003 r. i -0,1‰ w 2005 r.;

→ stan ten był następstwem wejścia w wiek rozrodzony mniej licznych osób należących do roczników z lat 60.:

→ było to tym samym konsekwencją niżu demograficznego z lat pięćdziesiątych, zgodnie z prawidłowością mówiącą, iż “niż rodzi niż”;

→ dodatkowo – tak silny spadek przyrostu naturalnego musiał mieć i miał inne przyczyny:

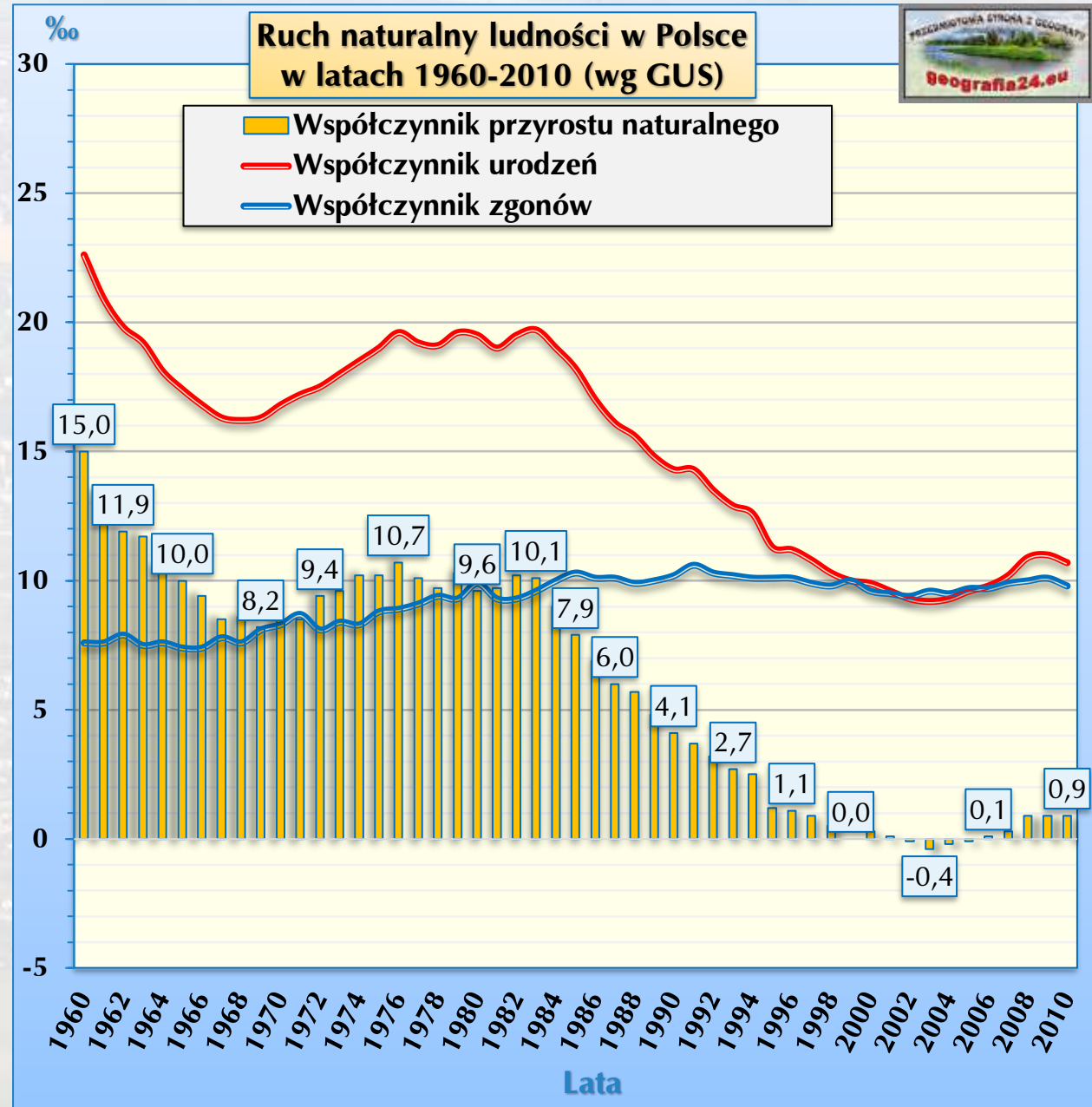
→ zmiana modelu rodziny, początkowo na 2+2 a od połowy lat 90. na 2+1,

→ chęć osiągnięcia najpierw dobrego wykształcenia (wzrost aspiracji zawodowych, głównie kobiet), następnie zdobycia pracy, mieszkania... i w końcu dziecka,

→ problemy ekonomiczne (brak pracy i niestabilna sytuacja ekonomiczna),

→ upowszechnienie się konsumpcyjnego stylu życia,

→ powszechność antykoncepcji.

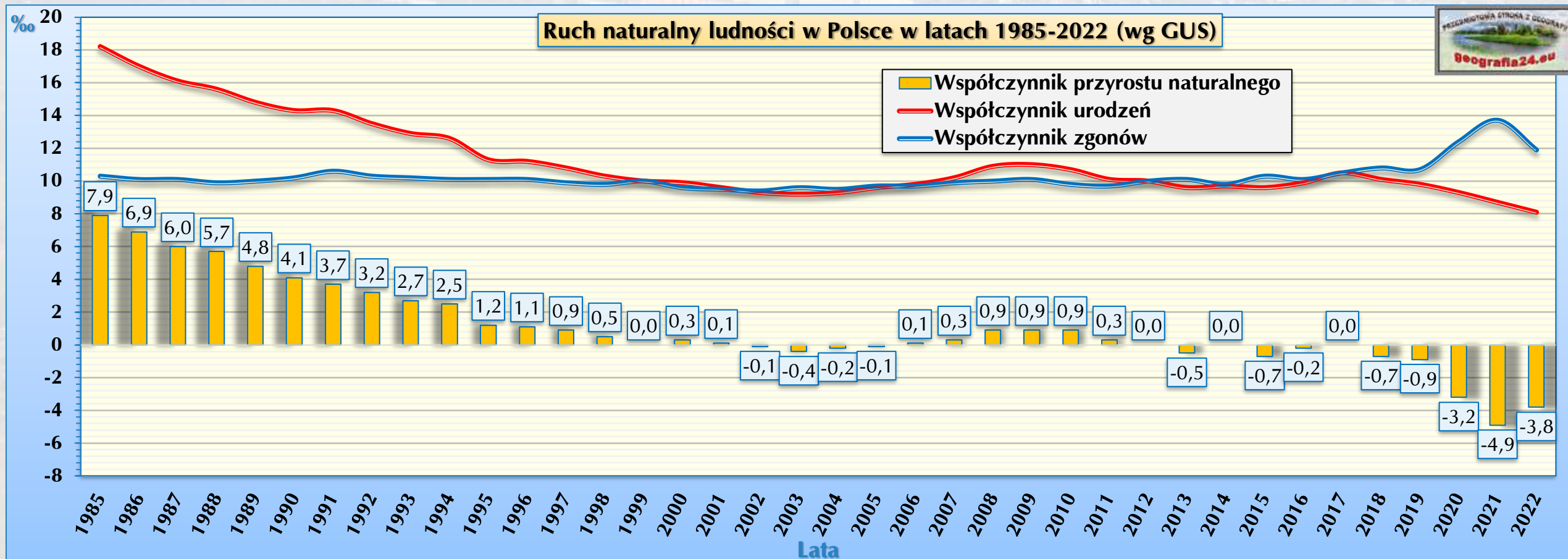
Zmiany przyrostu naturalnego ludności Polski w latach 2006 – 2011

→ W latach 2006 – 2011 przyrost naturalny w Polsce nieco się podwyższył, osiągając wartości dodatnie, choć trudno w tym przypadku mówić o typowym wyżu demograficznym:

→ +0,1‰ w 2006 r., +0,9‰ w 2008 r., +0,9‰ w 2010 r. i +0,3‰ w 2011 r.;

→ stan ten był następstwem wejścia w wiek rozrodczy licznych osób należących do roczników z lat 70. i 80.;

→ niestety powody poprzednio przytoczone, występujące od lat 90. (model rodziny 2+1, chęć robienia kariery, kształcenia się i zadbania w pierwszej kolejności o siebie), spowodowały, że wartość współczynnika demograficznego była niska.

Wartość współczynnika przyrostu demograficznego od 2013 roku

→ Aktualnie widoczny jest znów spadek przyrostu naturalnego – tym samym obserwujemy postępujący niż demograficzny – współczynnik przyrostu naturalnego jest ujemny i wyniósł:

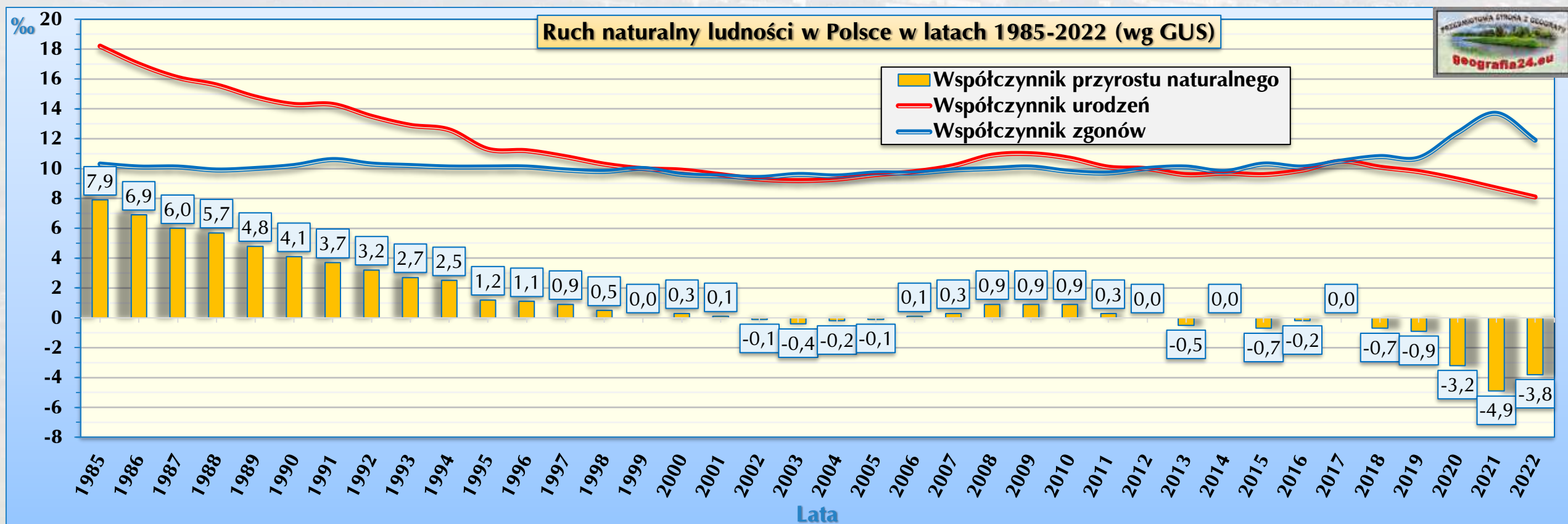
→ -0,5‰ w 2013 r., +0,0‰ w 2014 r., -0,7‰ w 2015 r., -3,2‰ w 2020 r., -4,9‰ w 2021 r., zaś w 2022 roku – -3,8 ‰.

→ Niestety nawet specjalne programy społeczne, np. 500+ nie będą w stanie odwrócić tej negatywnej tendencji.

→ Jest to skutkiem faktu, że:

→ w latach 90. “roczniki” były mało liczne (osoby wtedy urodzone przy modelu 2+1 lub 2+0 posiadają małą ilość dzieci),

→ w latach 50. “roczniki” były bardzo liczne (one obecnie i w przyszłości będą wpływać na współczynnik zgonów w kraju).

Współczynnik przyrostu naturalnego w Polsce

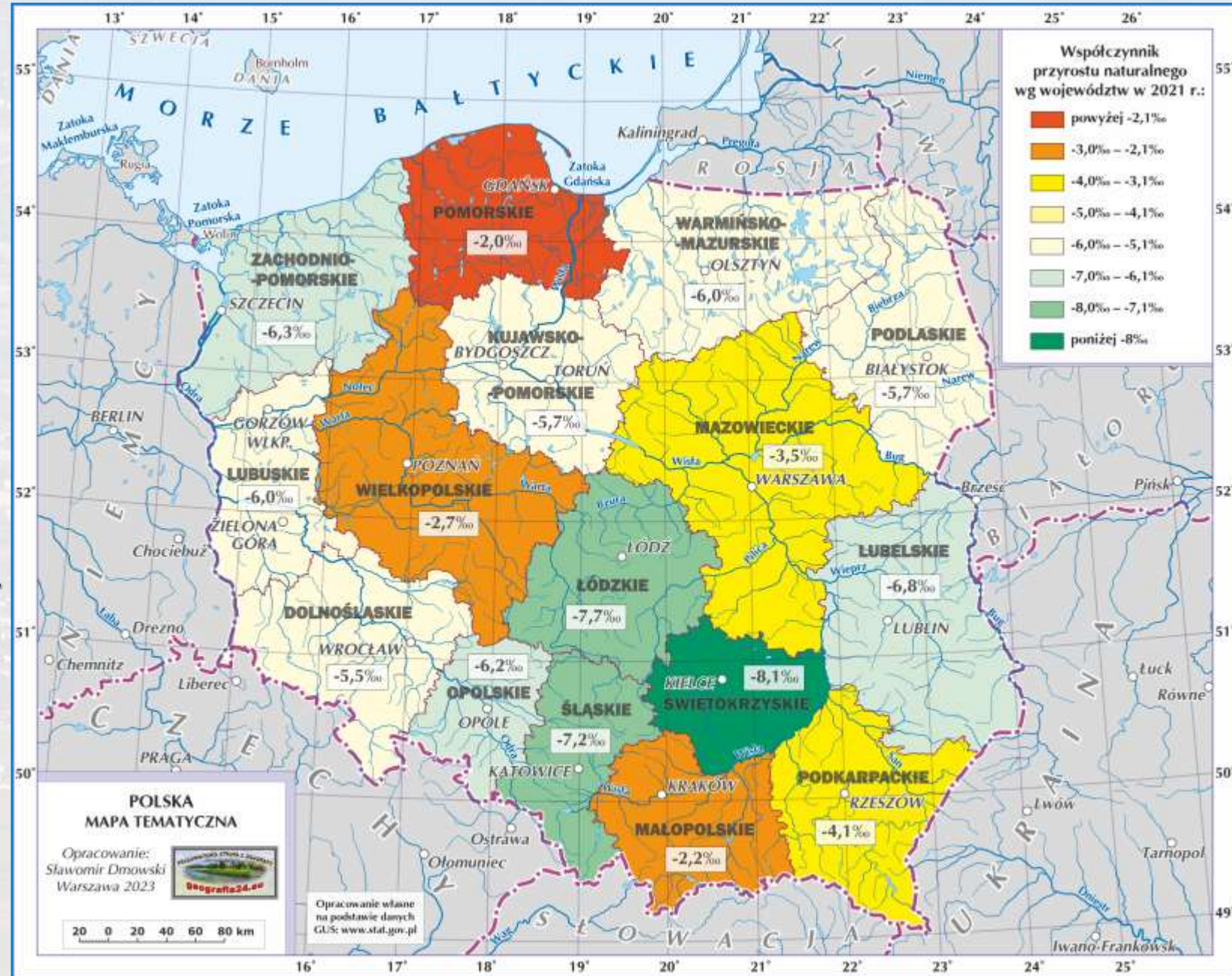
→ W 2021 roku **współczynnik przyrostu naturalnego** był o około kilka promili niższy niż jeszcze kilka lat wcześniej:

→ **najwyższy** – na niewielkim “minusie” zanotowano (we wszystkich tych województwach w 2016 r. był jeszcze na “plusie”) w województwach:

- pomorskim: $-2,0\text{‰}$,
- małopolskim: $-2,2\text{‰}$,
- wielkopolskim: $-2,7\text{‰}$,
- mazowieckim: $-3,5\text{‰}$,
- podkarpackim: $-4,1\text{‰}$,

→ **najniższy** wystąpił natomiast (w 2016 r. był w nich jedynie na niewielkim “minusie”) w województwach:

- świętokrzyskim: $-8,1\text{‰}$,
- łódzkim: $-7,7\text{‰}$,
- śląskim: $-7,2\text{‰}$,
- lubelskim: $-6,8\text{‰}$,
- zachodniopomorskim: $-6,3\text{‰}$,
- opolskim: $-6,2\text{‰}$.

Przestrzenne zróżnicowanie współczynnika przyrostu naturalnego

→ W rozkładzie terytorialnym **wartość współczynnika przyrostu naturalnego** wykazuje dalej pewną prawidłowość, w której jego wartość jest:

→ **niższa na terenach miejskich i o wyższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego,**

→ jego wartość w miastach w 2021 r. kształtowała się na poziomie **-5,7‰**;

→ spowodowane jest to większym znaczeniem w tej grupie, m.in.:

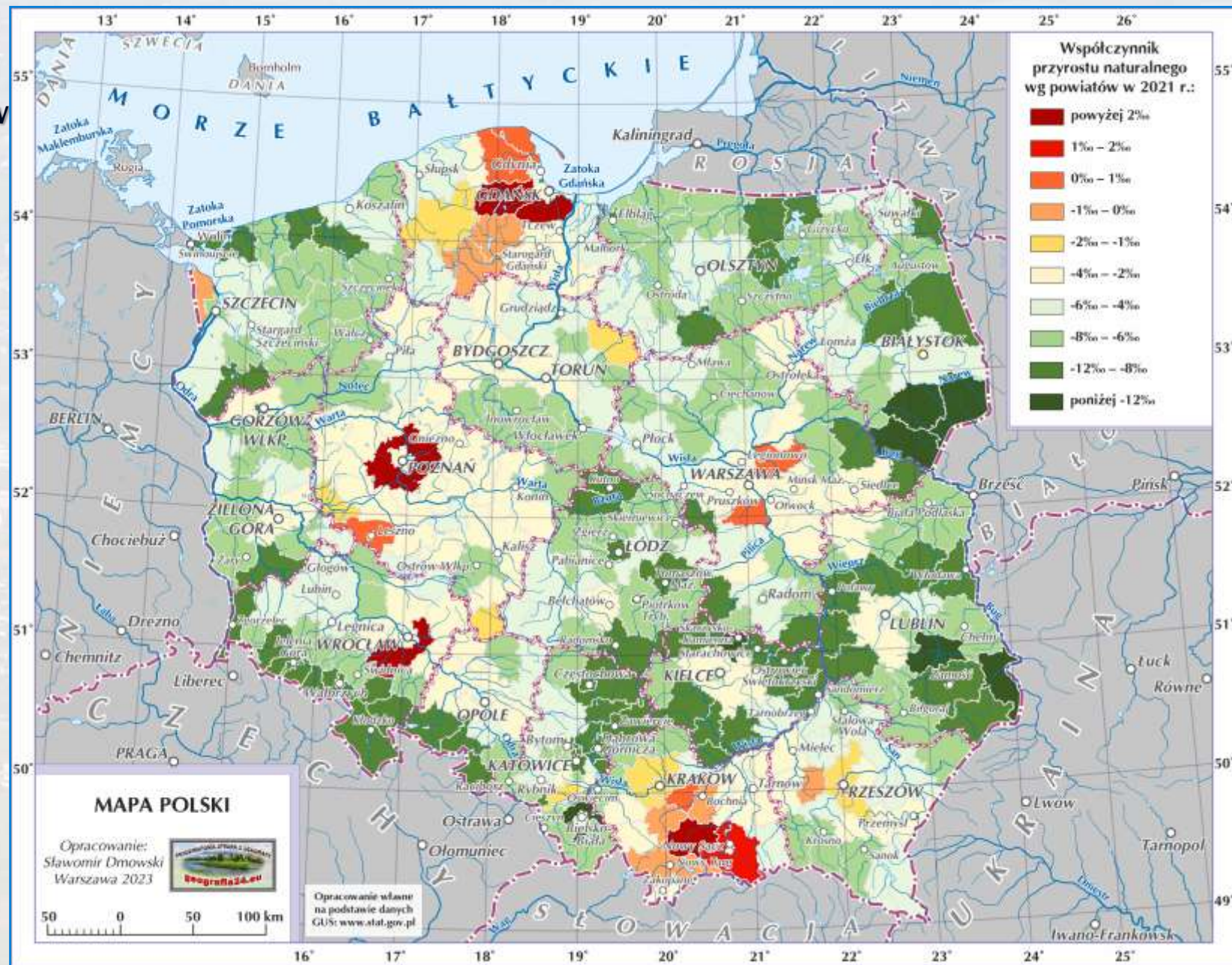
→ konsumpcyjnego charakteru życia,

→ modelu rodziny małodziejnej,

→ mniejszym poczuciem wartości religijnych;

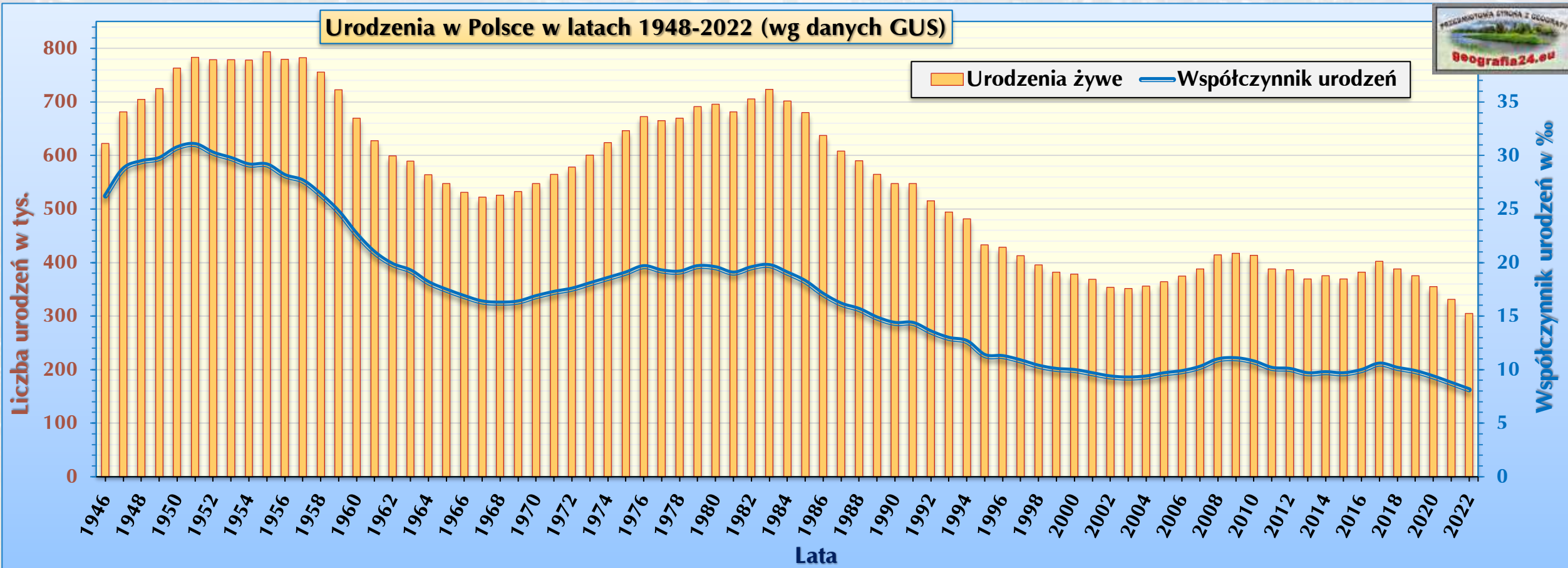
→ **wyższa na terenach wiejskich i o niższym poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego** (choć są wyjątki, np. tzw. ściana wschodnia i Sudety),

→ jego wartość na wsi w 2021 r. kształtowała się na poziomie **-3,9‰**.

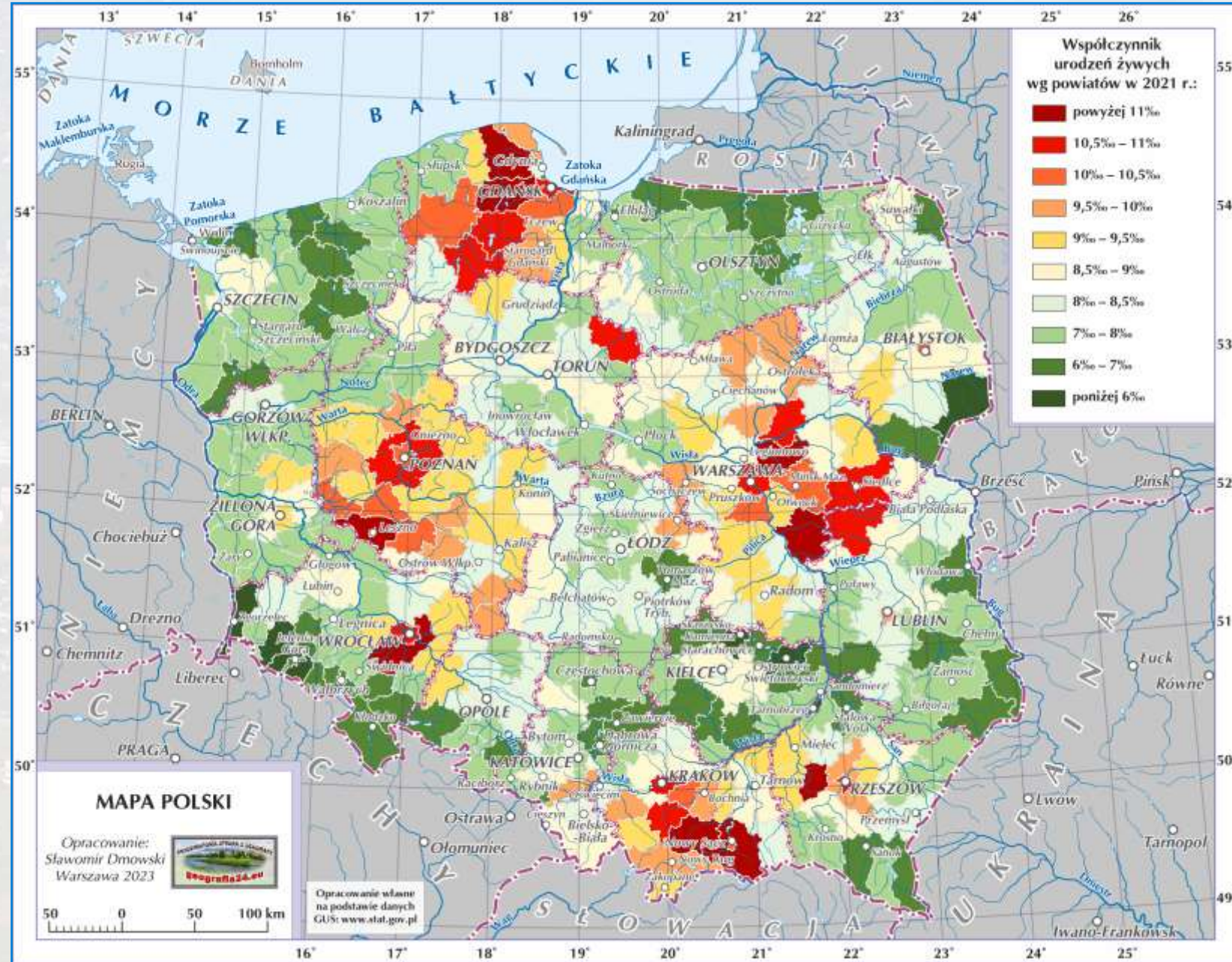
Urodzenia i współczynnik urodzeń

- Współczynnik urodzeń w Polsce wywarł decydujący, największy wpływ na znaczny spadek przyrostu naturalnego w ostatnich latach – jego wartość niestety wykazuje w ostatnich latach tendencję spadkową (po chwilowym wzroście w latach 2006-2009 – kiedy następowała realizacja tzw. urodzeń “odłożonych”) i wyniosła:
 - **29,1‰ w 1955 r.** (793,8 tys.), **9,9‰ w 2000 r.** (378,3 tys.), **9,2‰ w 2003 r.** (351,1 tys.) i **11,0‰ w 2009 r.** (417,6 tys.),
 - wyraźny spadek nastąpił ostatnio: **9,3‰ w 2020 r.** (355,3 tys.), **8,7‰ w 2021 r.** (331,5 tys.) i **8,1‰ w 2022 r.** (305,0 tys.).
- Wewnątrz Polski współczynnik urodzeń w 2021 r. był **na wsi (9,0‰) nieco wyższy niż w miastach (8,6‰).**

Współczynnik urodzeń w Polsce

→ Najwyższe wartości współczynnika urodzeń występują w rejonach występowania najwyższego współczynnika przyrostu naturalnego.

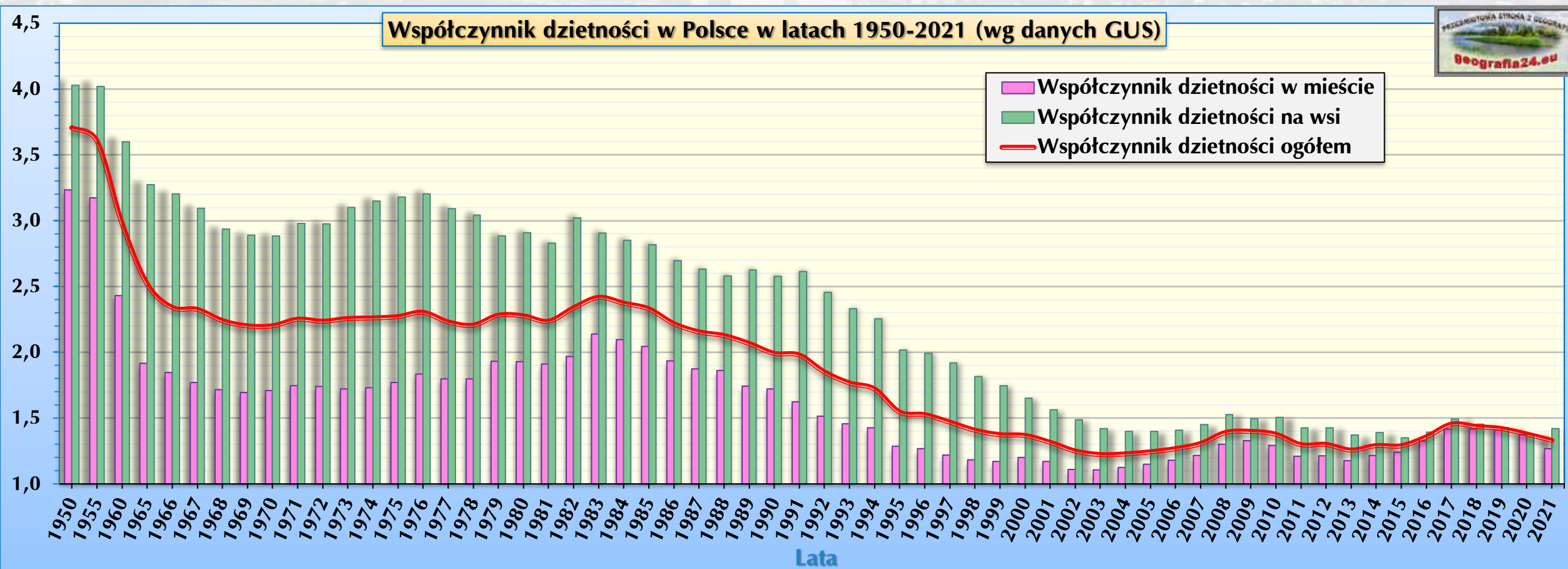

Współczynnik dzietności w Polsce

→ Niska liczba urodzeń nie gwarantuje – już od około 25 lat – *“prostej zastępowalności pokoleń”*, od 1989 r. trwa **okres depresji urodzeniowej**.

→ W 2021 r. **współczynnik dzietności** wyniósł niespełna **1,33** (na 100 kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat) przypadało tylko 133 urodzonych dzieci), czyli jest on znacznie niższy (o około 0,8) od optymalnego dla stabilnego rozwoju demograficznego społeczeństwa, wynoszącego około 2,1-2,15.

→ Aktualnie wartość tego współczynnika jest jedną z najniższych w Europie i na świecie.

Współczynnik dzietności w Polsce

→ Współczynnik dzietności w 2021 r.:

→ **stosunkowo dobry** (ale tylko na tle kraju!) – **powyżej 1,6:**

→ np. w okolicach Trójmiasta, we wschodniej części Mazowsza i na południu Małopolski;

→ **niski** – od 1,4 do 1,6:

→ wokół dużych ośrodków miejskich (Warszawa, Poznań, Wrocław, Kraków), które cechują się dość dobrą sytuacją gospodarczą i niskim bezrobociem;

→ **bardzo niski** – **poniżej 1,4:**

→ w południowo-wschodniej Polsce,

→ w pasie: Chełm – Zamość – Przemyśl,

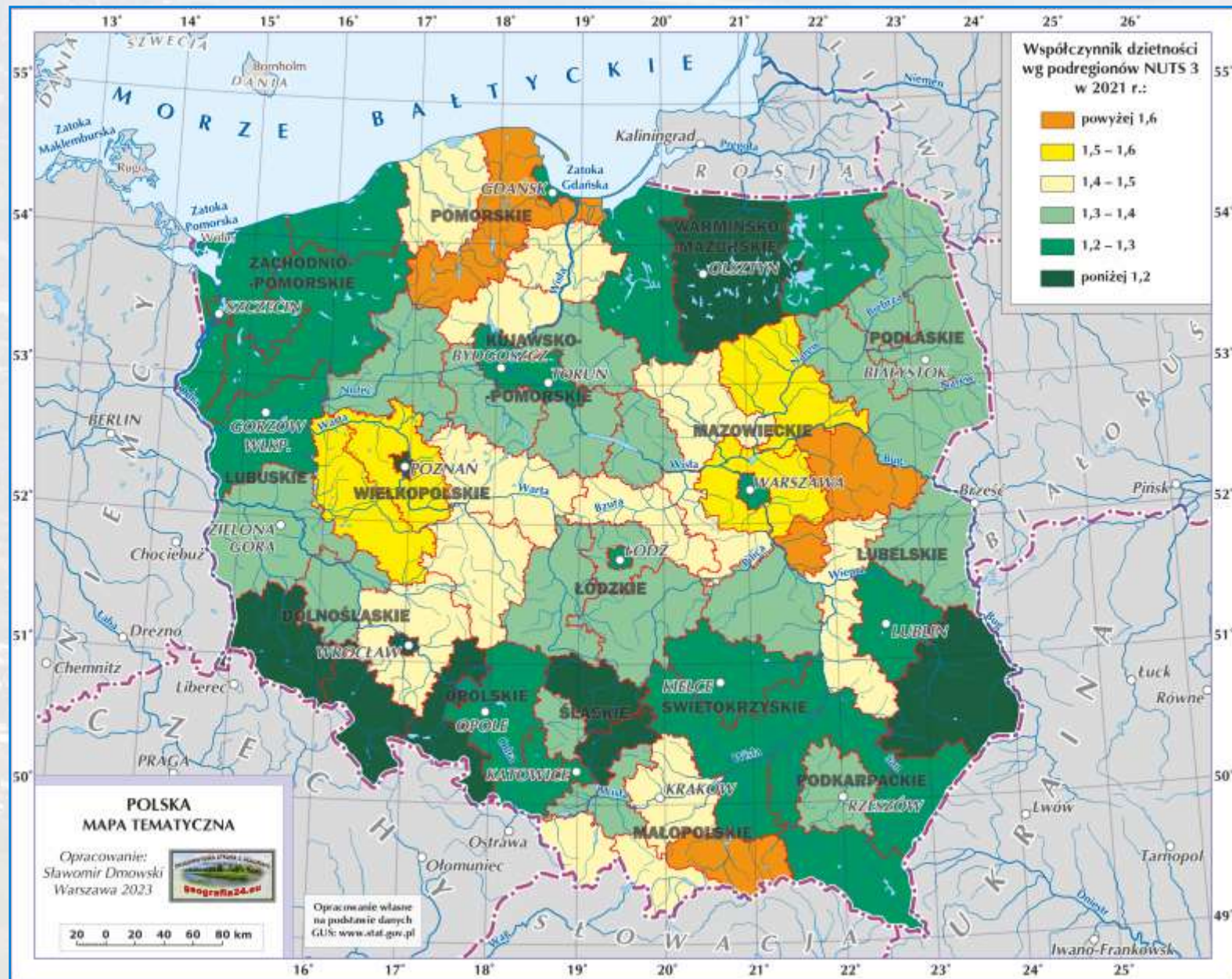
→ w południowo-zachodniej Polsce,

→ w pasie: Zgorzelec – Jelenia Góra – Wałbrzych – Kłodzko – Głubczyce,

→ w północno-wschodniej Polsce,

→ w okolicach Olsztyna,

→ w granicach wielu dużych miast, np. Poznań, Wrocław.

Powtórzenie – Jak walczyć z możliwą depopulacją (w celu zwiększenia liczby urodzeń)?

- Istnieje kilka realnych możliwości przynajmniej na złagodzenie wymiaru niewątpliwie czekającej nas depopulacji:
 - należy wprowadzić większe zachęty dla posiadania bardziej licznych rodzin (zachęcać Polki do rodzenia dzieci):
 - pomoc materialna i rzeczowa,
 - odpowiednia organizacja miast, np. żłobki, przedszkola, kluby dziecięce,
 - stosowanie ulg finansowych: becikowe, ulgi na dziecko (odliczenie w PIT), ulgi miejskie, Karta Dużej Rodziny,
 - specjalne programy pomocowe, np. funkcjonujący w Polsce program 500+,
 - wspieranie rodzin od strony usług zdrowotnych,
 - wydłużanie czasu na opiekę nad dzieckiem (urlopy macierzyńskie – choć one już zostały dość mocno wydłużone w Polsce), możliwość zatrudniania opiekunek,
 - wpływ na pracodawców (gwarancja zatrudnienia i dawania równych szans),
 - złagodzić politykę imigracyjną i walczyć ze stereotypami dotyczącymi imigrantów:
 - imigranci mogą poprzez pracę pobudzić naszą gospodarkę, przez co większe sumy pieniędzy będzie można przeznaczać na cele prorodzinne,
 - ważne aby mogły u nas mieszkać całe rodziny,
 - rodziny imigrantów z krajów biedniejszych zwykle cechują się większą liczebnością dzieci,
 - najważniejsze – prowadzenie długoletniej i przemyślanej polityki, tak aby wprowadzać rozwiązania ułatwiające łączenie życia zawodowego z rodzinnym.

Płodność kobiet

- **Płodność kobiet** – wyraża współczynnik obliczany jako iloraz liczby urodzeń żywych i liczby kobiet w wieku rozrodczym (15-49 lat).
- Rozpoczęte w latach 90. ubiegłego wieku przeobrażenia demograficzne spowodowały przede wszystkim przesunięcie najwyższej płodności kobiet z grupy wieku 20-24 lata do grupy 25-29 lat, a także znaczący wzrost płodności w grupie wieku 30-34 lata (realizacja “odłożonych” urodzeń).
- W następstwie nastąpiło podwyższenie **mediany wieku kobiet rodzących dziecko** (wieku “średniego” matek), która:
 - w 1990 r. wyniosła 25,8 lat,
 - w 2000 r. wyniosła 26,1 lat,
 - w 2010 r. wyniosła 28,6 lat,
 - w 2020 r. wyniosła 30,5 lat, zaś w 2021 r. – 30,6 lat.
- Zwiększył się także – o około 6 lat w ciągu ostatnich 30 lat **średni wiek, w którym kobieta rodzi swoje pierwsze dziecko**:
 - w 1990 r. wynosił 22,7 lat,
 - w 2000 r. wynosił 23,7 lat,
 - w 2010 r. wynosił 26,6 lat,
 - w 2020 r. wynosił 28,5 lat, zaś w 2021 – 28,7 lat.
- Jest to oczywiście bardzo niekorzystne zjawisko, gdyż wśród matek starszych znacznie rośnie ryzyko powikłań i komplikacji związanych z porodem.
 - Wraz z wiekiem spada możliwość urodzenia samego dziecka.

Struktura poziomu wykształcenia matek

→ W ciągu minionego ćwierćwiecza bardzo zmieniła się **struktura wykształcenia matek**:

- w latach 1990-2021 **odsetek matek z wykształceniem wyższym** wzrósł około 8-krotnie,
 - w 1990 roku wynosił 6,1%,
 - w 2000 roku wynosił 13,1%,
 - w 2020 roku wynosił 49,0%, zaś w 2021 – 49,9%;

→ w analogicznym okresie (1990-2021) niemal 8-krotnie zmniejszył się **odsetek kobiet z wykształceniem podstawowym i bez wykształcenia**,

- w 1990 roku wynosił około 18,0%,
- w 2000 roku wynosił około 14,2%,
- w 2020 roku wynosił około 2,4%, zaś w 2021 – 2,5%;

→ **odsetek młodych matek z wykształceniem średnim** nieznacznie się zmniejszył w okresie 1990-2021 i wynosił w 2021 r. 29,9% (w 1990 r. wynosił 39,9%, w 2010 r. – 35,6%, w 2020 r. – 31,0%).

→ Obserwowane zmiany to efekt wyboru, jakiego coraz częściej dokonują ludzie młodzi:

- decydują się oni najpierw na osiągnięcie określonego poziomu wykształcenia oraz stabilizacji ekonomicznej, a dopiero potem (około 30-tki) na założenie rodziny oraz jej ewentualne późniejsze powiększenie.

Poziom związków małżeńskich i pozamałżeńskich

- **Dzietność kobiet w Polsce w istotnym stopniu wynika także od liczby zawieranych **związków małżeńskich**.**
- **W ciągu ostatnich kilku lat niecałe 75% dzieci rodzi się w rodzinach tworzonych przez prawnie zawarte **związki małżeńskie** (73,3% w 2021 roku).**
 - **Ponad połowa dzieci rodzi się w okresie pierwszych 3 lat trwania małżeństwa rodziców.**
- **Od kilkunastu lat systematycznie wzrasta odsetek **urodzeń pozamałżeńskich**, i tak powstawało z takich związków:**
 - **na początku lat 90-tych około 6-7% dzieci,**
 - **w ostatnich kilku latach już ponad 25%,**
 - **w 2021 roku stanowiły 26,7% urodzeń:**
 - **w miastach 30,1%,**
 - **na wsi 21,8%.**
- **Wzrost współczynnika dzietności pozamałżeńskiej może oznaczać, że zwiększa się liczba rodzin tworzonych przez **związki partnerskie**, a także wzrasta **liczba matek samotnie wychowujących dzieci** – tworzących **rodziny niepełne**.**

Małżeństwa

→ Liczba zawieranych **związków małżeńskich** spada, i tak współczynnik małżeństw (liczony na 1000 osób) wyniósł odpowiednio:

- 13,3‰ w 1948 r. (319,2 tys.),
- 9,7‰ w 1975 r. (330,8 tys.),
- 3,8‰ w 2020 r. (145,0 tys.),
- 4,4‰ w 2021 r. (168,3 tys.; niewielki wzrost wynikał z faktu zawarcia tzw. odroczonych małżeństw z 2020 roku, kiedy w Polsce najmocniej panował "lockdown").

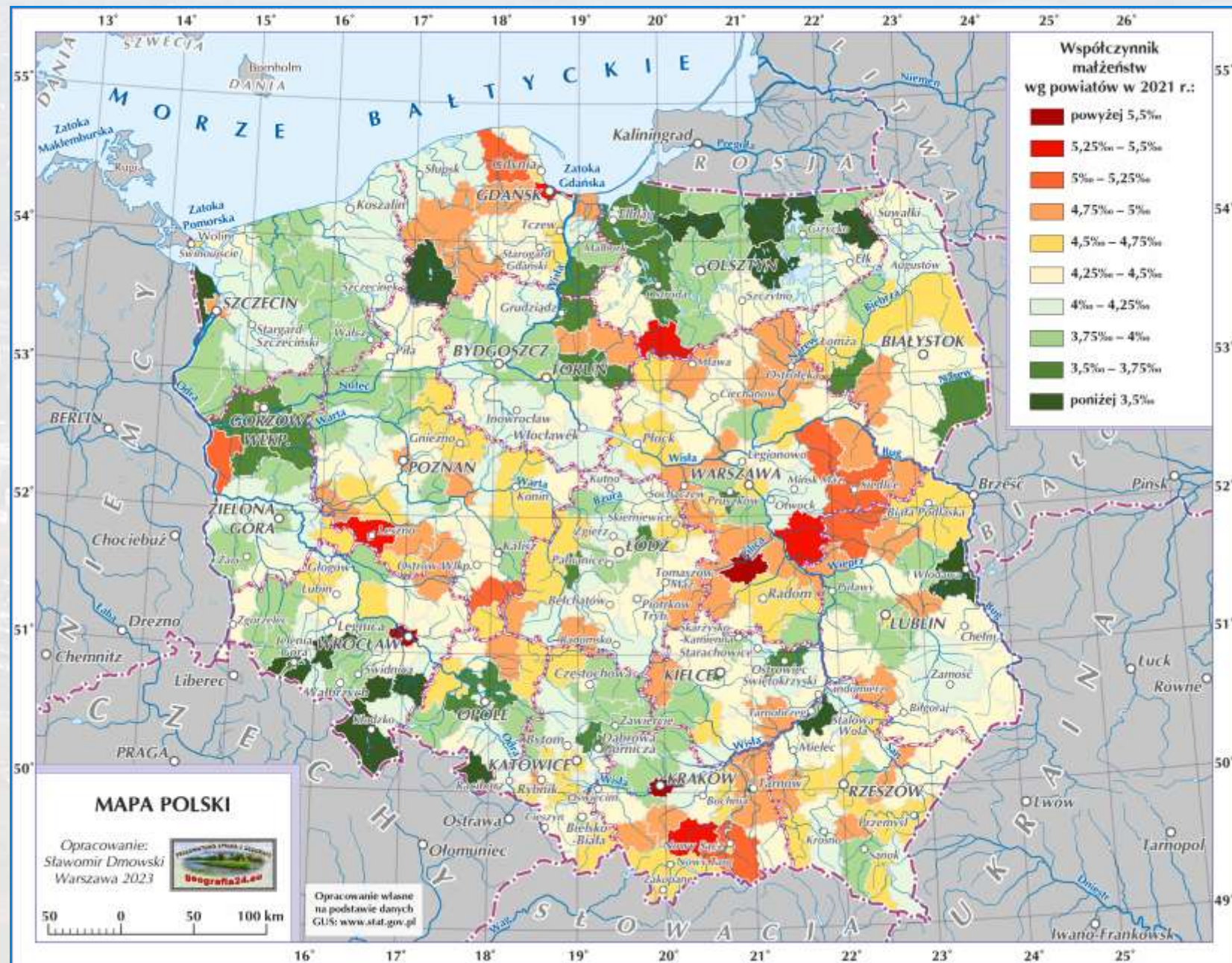
→ Od 2005 r. do 2012 roku notowano niewielki wzrost liczby małżeństw (zawierały je często osoby pochodzące z wyżu demograficznego lat 70. i 80. XX wieku).

- Obecnie występujący trend spadkowy związany z ogólną tendencją światową (coraz większa popularność związków partnerskich) oraz niekorzystnym wpływem koronawirusa na możliwość "brania ślubu" z pewnością będzie wpływał na zmniejszenie liczby urodzeń w kolejnych latach.

Małżeństwa w Polsce

→ Najwyższe współczynniki małżeństw obserwujemy na terenach najbardziej religijnych, w województwie małopolskim (Górale), województwie pomorskim (Kaszubi) oraz na pograniczu województwa lubelskiego, mazowieckiego i podlaskiego.

Małżeństwa – wiek środkowy nowożeńców (mediana wieku nowożeńców)

- **Wiek zawierania małżeństw (mediana wieku nowożeńców)** jest dość późny (wzrósł o około 5 lat w ciągu ostatnich 20 lat):
 - **mężczyźni** najczęściej żenią się tuż “po trzydziestce”,
 - w 2021 roku mieli średnio **30,7 lat** (w 2000 r. – 25,6 lat, zaś w 2020 roku – 30,6 lat),
 - **panny młode** w 2021 roku miały średnio **28,6 lat** (w 2000 r. – 23,6 lat, zaś w 2020 r. – 28,5 lat).
- Niniejsze zmiany stanowią kolejny przykład przeobrażeń zachodzących w zachowaniach w społeczeństwie:
 - młodzi ludzie planując przyszłość najpierw inwestują w siebie – w edukację, pracę, a dopiero w następnym etapie w rodzinę.

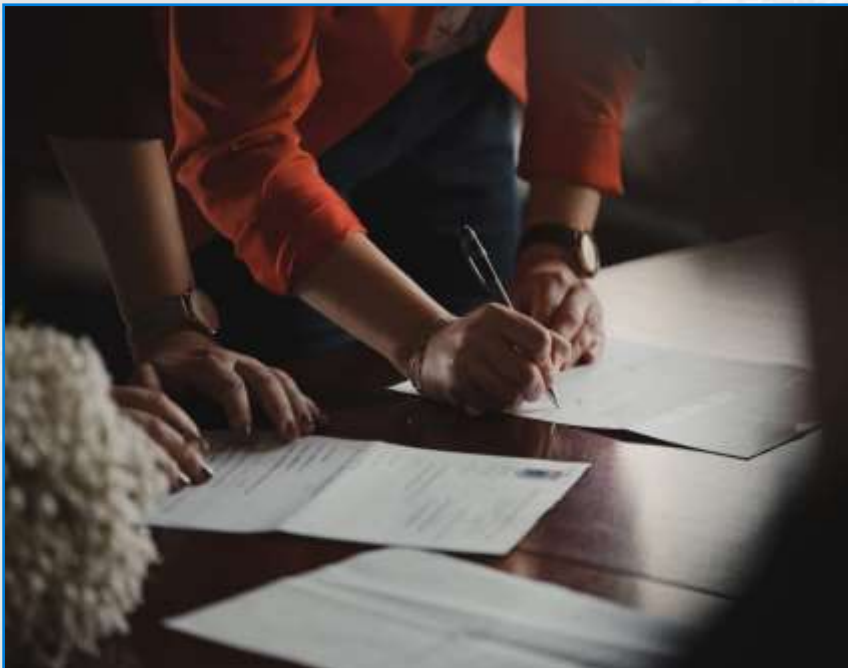
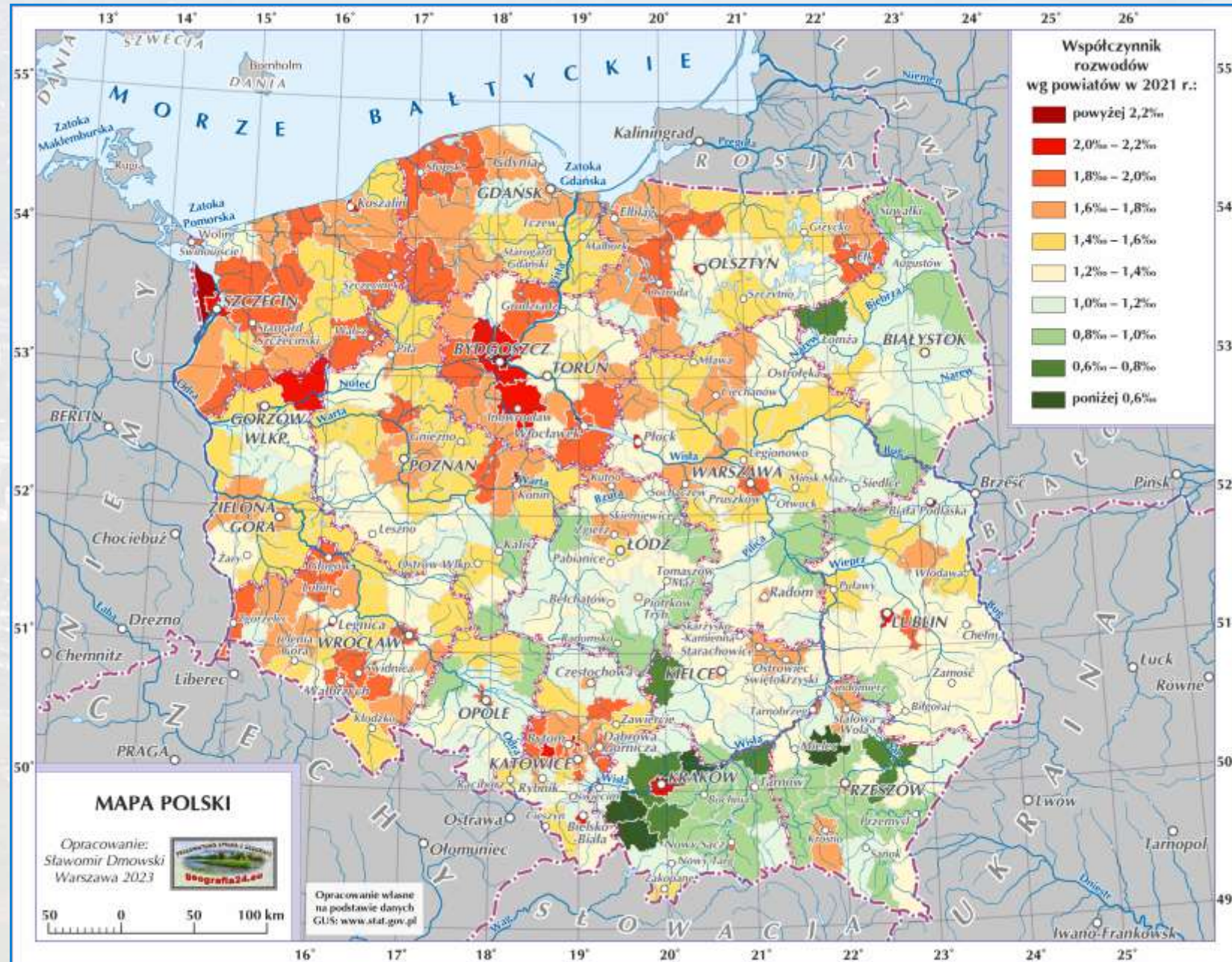
Rozwody

- W 2021 r. **rozwiódło się** 60,7 tys. par małżeńskich (współczynnik rozwodów wynosił 1,6‰), zaś w 2020 r. – 50,5 tys. par małżeńskich (ze względu na pandemię COVID-19 wartość ta była wtedy o około 10-15 tys. niższa niż w latach poprzednich).
- Rozwody następują w coraz starszym wieku.
 - Ponad połowa rozwiedzionych par posiada dzieci.
 - W około 2/3 przypadków powództwo o rozwód wnosi kobieta.
 - W około 75% przypadków sąd nie orzeka winnych (jak orzeka to najczęściej za winnych uznaje mężczyzn).
- Wśród **głównych przyczyn rozvodu** małżonkowie deklarują najczęściej (zwykle jest kilka przyczyn):
 - niezgodność charakterów (największa ilość przypadków),
 - niedochowanie wierności małżeńskiej (coraz większa ilość przypadków),
 - nadużywanie alkoholu,
 - dłuższa nieobecność (np. związana z pracą w innym kraju),
 - nieporozumienia na tle finansowym,
 - różnice światopoglądowe,
 - niedobór seksualny,
 - trudności mieszkaniowe.

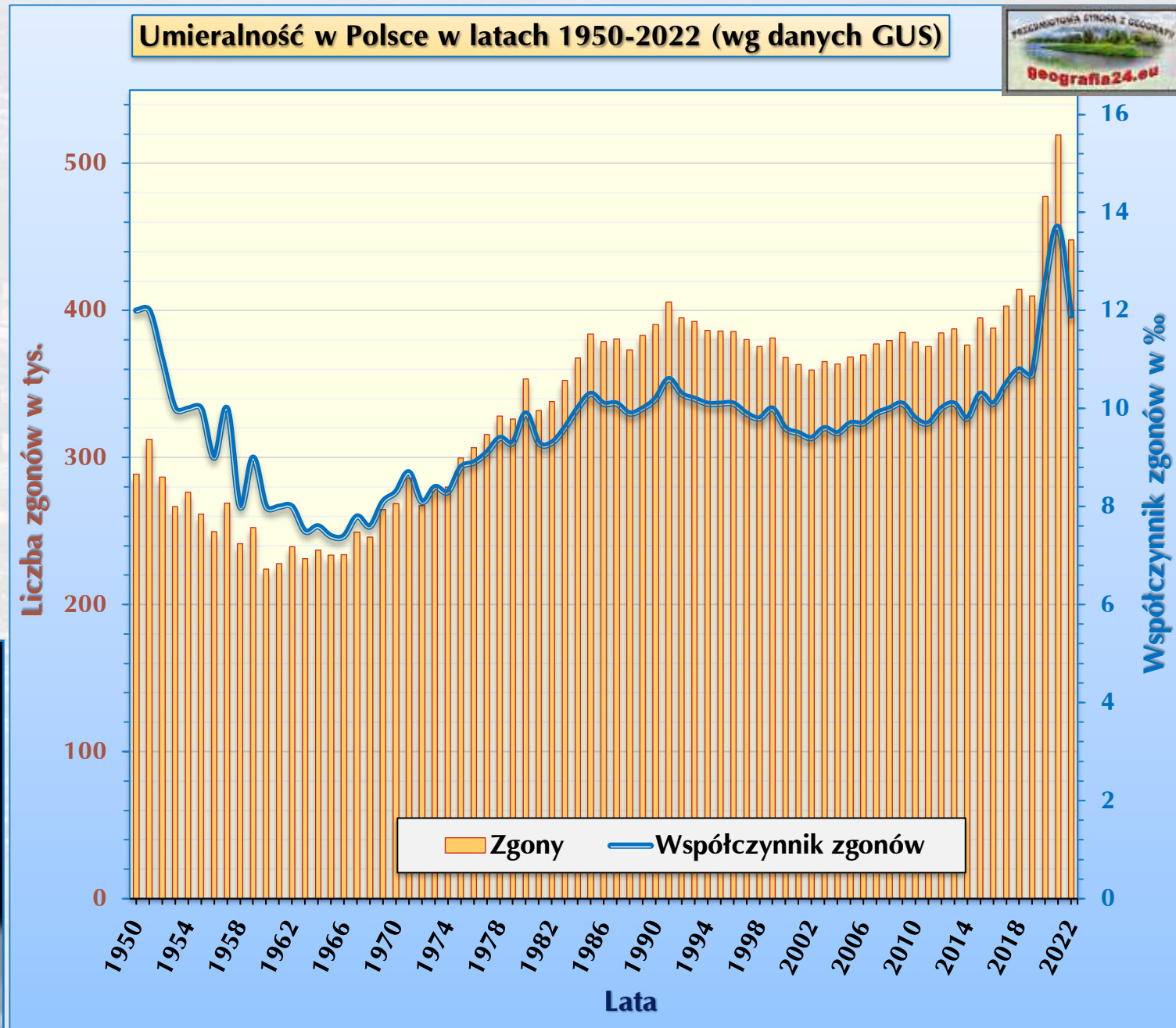
Rozwody w Polsce

- Najwyższe współczynniki rozwodów obserwujemy w miastach i regionach najlepiej uprzemysłowionych.
- W 2021 roku ich najwyższe wartości występowały na terenach Ziemi Odzyskanych – w szczególności:
 - województwo zachodniopomorskie,
 - województwo kujawsko-pomorskie,
 - województwo dolnośląskie,
 - województwo warmińsko-mazurskie.

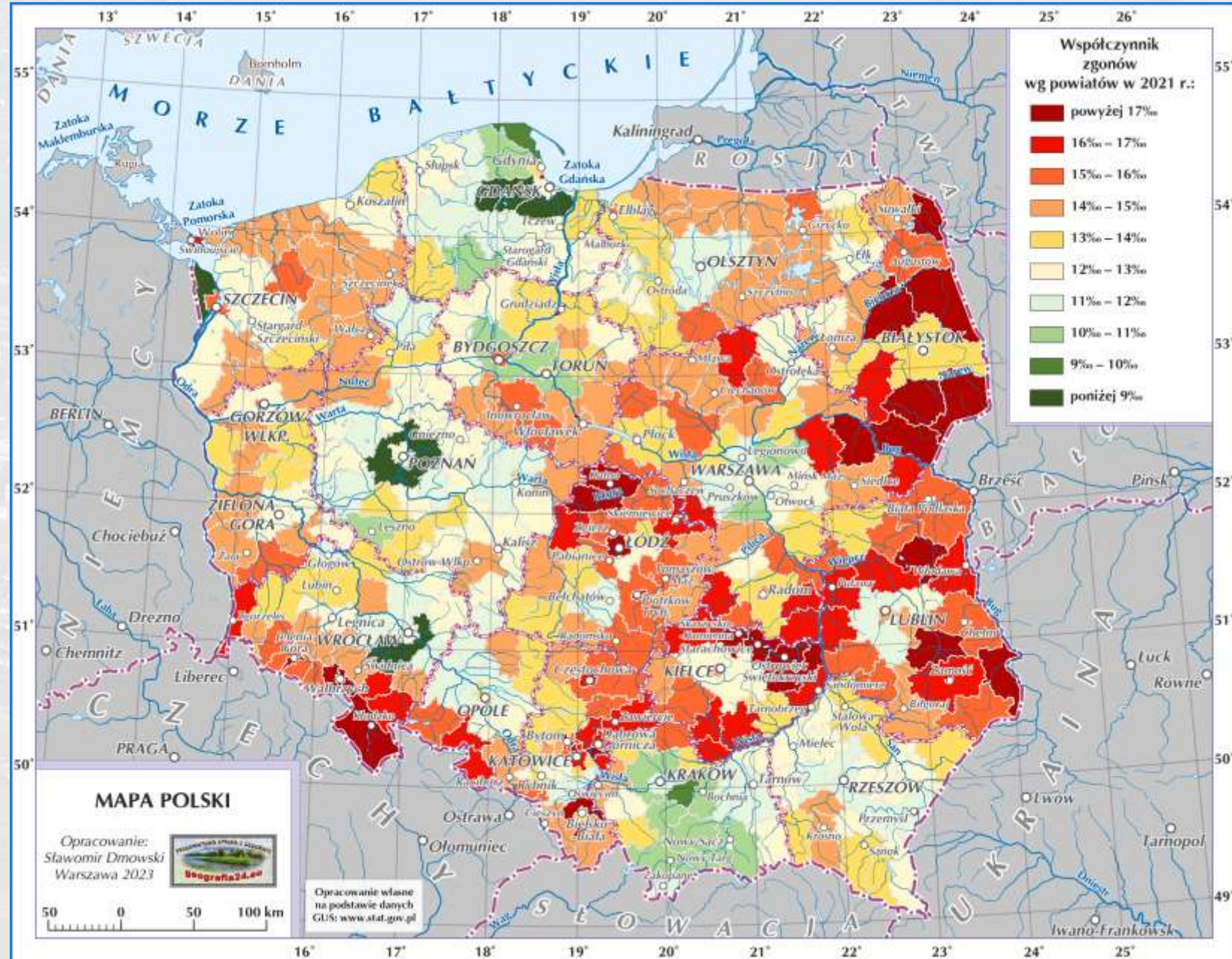
Umieralność (zgony) Polsce

- **Umieralność** w ciągu ostatnich kilku lat wyraźnie wzrosła (obecnie często umierają bardzo liczne roczniki okresu powojennego):
 - 12,0‰ w 1950 r. (288,7 tys.),
 - 9,6‰ w 2000 r. (368,0 tys.),
 - 12,5‰ w 2020 r. (477,4 tys. – znaczny wzrost był skutkiem pandemii COVID-19),
 - 13,7‰ w 2021 r. (519,5 tys. – rekord Polski),
 - 11,9‰ w 2022 r. (448 tys. – spadek w stosunku do 2021 roku, ale dalej wartość była znacznie wyższa niż przed pandemią).
- W ogólnej liczbie osób zmarłych nieco ponad 50% stanowili mężczyźni.

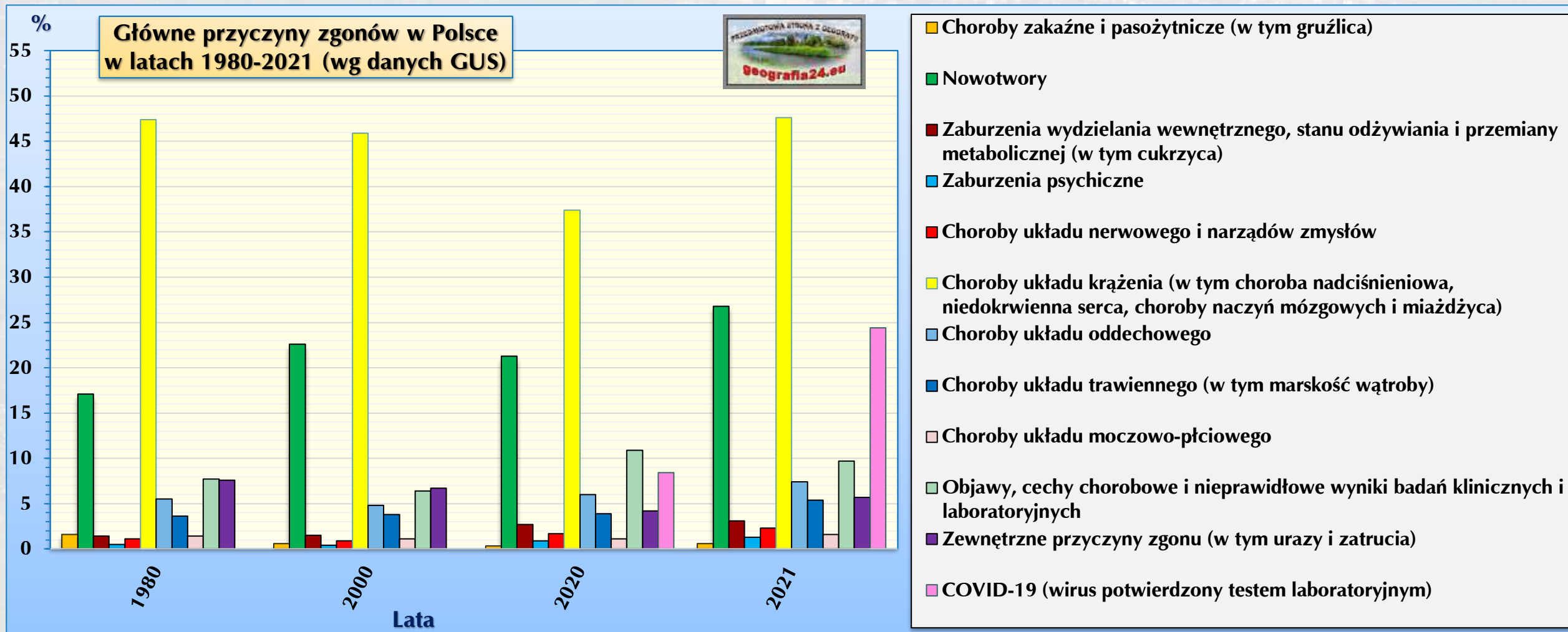
Umieralność

- **Od lat 90-tych ubiegłego wieku oraz na początku bieżącego stulecia umieralność mieszkańców wsi była wyraźnie wyższa niż ludności miast.**
- W 2012 roku współczynniki zgonów w miastach i na wsi były identyczne.
- **Od 2013 r. współczynniki zgonów w miastach są nieco wyższe niż na wsi:**
 - w 2021 r., głównie za sprawą łatwiejszego rozprzestrzeniania się pandemii w dużych skupiskach ludności, wynosiły:
 - 14,2‰ – w miastach,
 - 12,9‰ – na wsi.
 - **Najwyższe współczynniki zgonów w 2021 roku wystąpiły w powiatach wschodniej i centralnej części Polski – na terenach byłego zaboru rosyjskiego (tereny najbardziej lekceważące przestrzeganie ograniczeń sanitarno-epidemiologicznych, np. noszenie maseczek w czasie pandemii).**

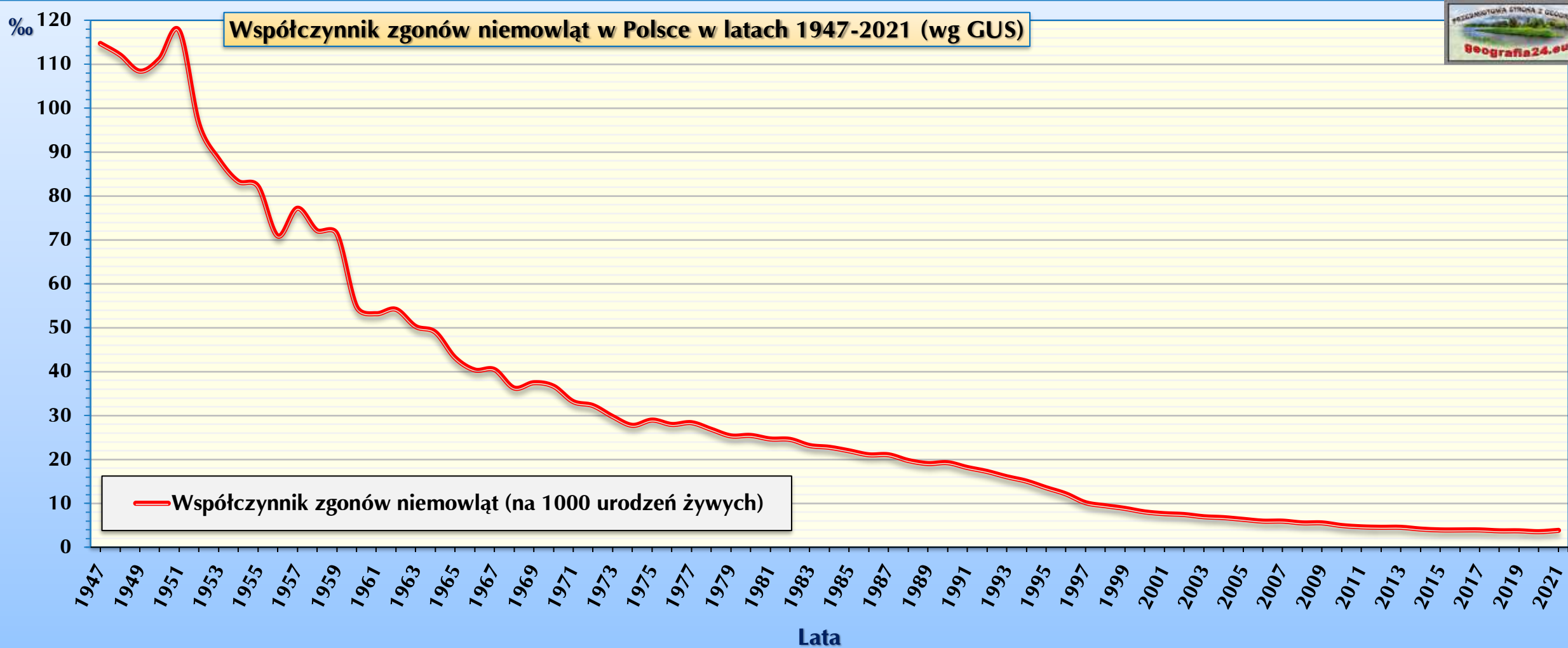
Przyczyny zgonów

- Głównymi przyczynami zgonów od wielu lat są w Polsce tradycyjnie:
 - choroby układu krążenia (w ostatnich latach nastąpiła istotna poprawa),
 - choroby nowotworowe (następuje systematyczny wzrost liczby zgonów).
- W 2020 i 2021 r. znaczny odsetek stwierdzonych zgonów był wynikiem powikłań wskutek zakażenia COVID-19.

Zgony niemowląt (dzieci poniżej 1 roku życia)

- Bardzo pozytywnym zjawiskiem jest obserwowany nieprzerwanie trend malejącej **umieralności niemowląt**.
 - W 2021 roku nastąpił nieznaczny wzrost, głównie wskutek trudności jakie przeżywała w tym czasie służba zdrowia (konieczność walki z pandemią COVID-19).
 - I tak w 2021 r. współczynnik zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych wyniósł 3,9‰ (w 2020 r. – 3,6‰).

Zgony niemowląt

→ Najwyższe wartości współczynnika zgonów niemowląt na 1000 urodzeń żywych występują na terenach najstabiliej uprzemysłowionych.

→ W 2021 roku najgorsza sytuacja występowała w województwach:

→ kujawsko-pomorskim (5,6‰),

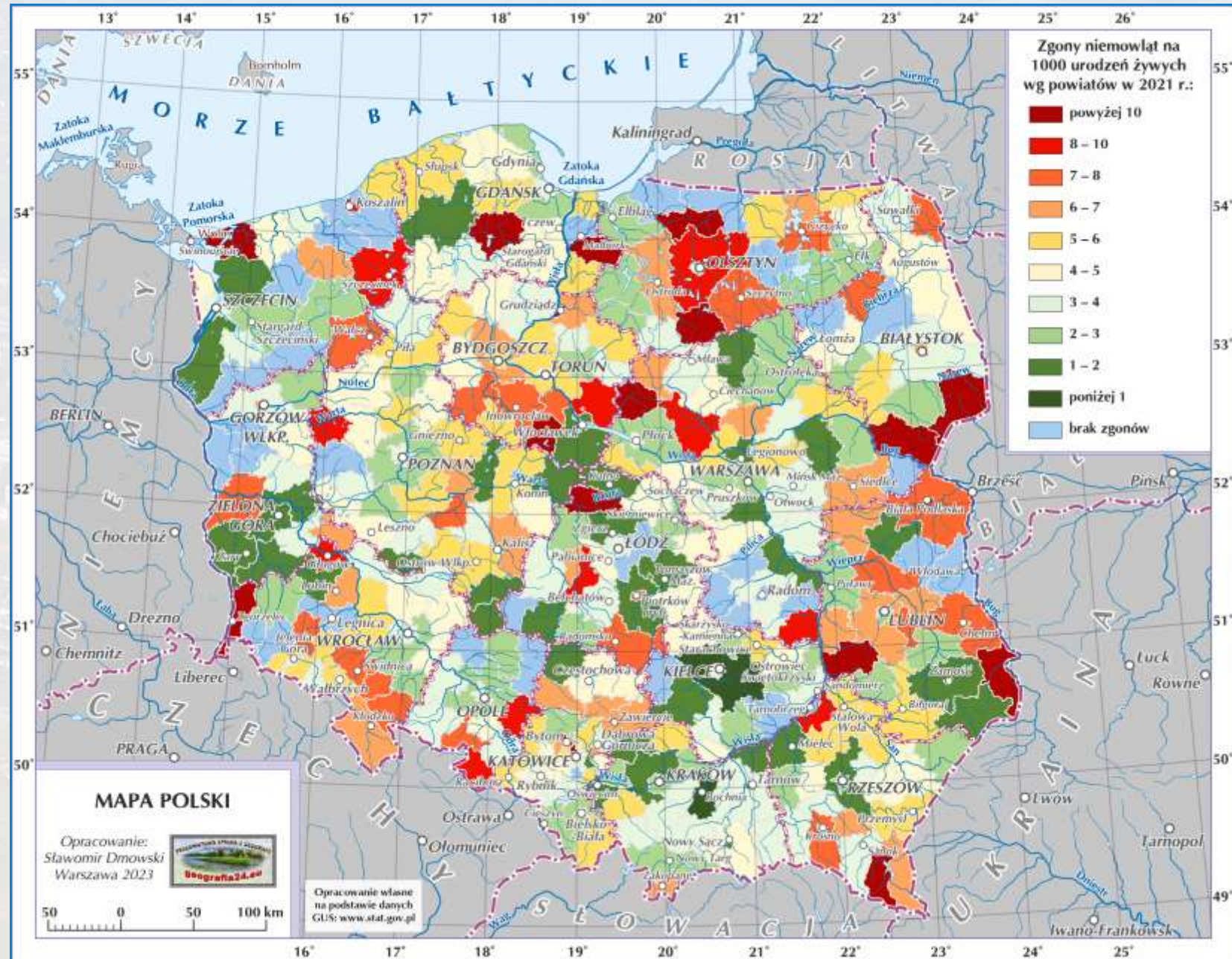
→ warmińsko-mazurskim (4,8‰),

→ podlaskim (4,7‰),

→ lubelskim (4,6‰),

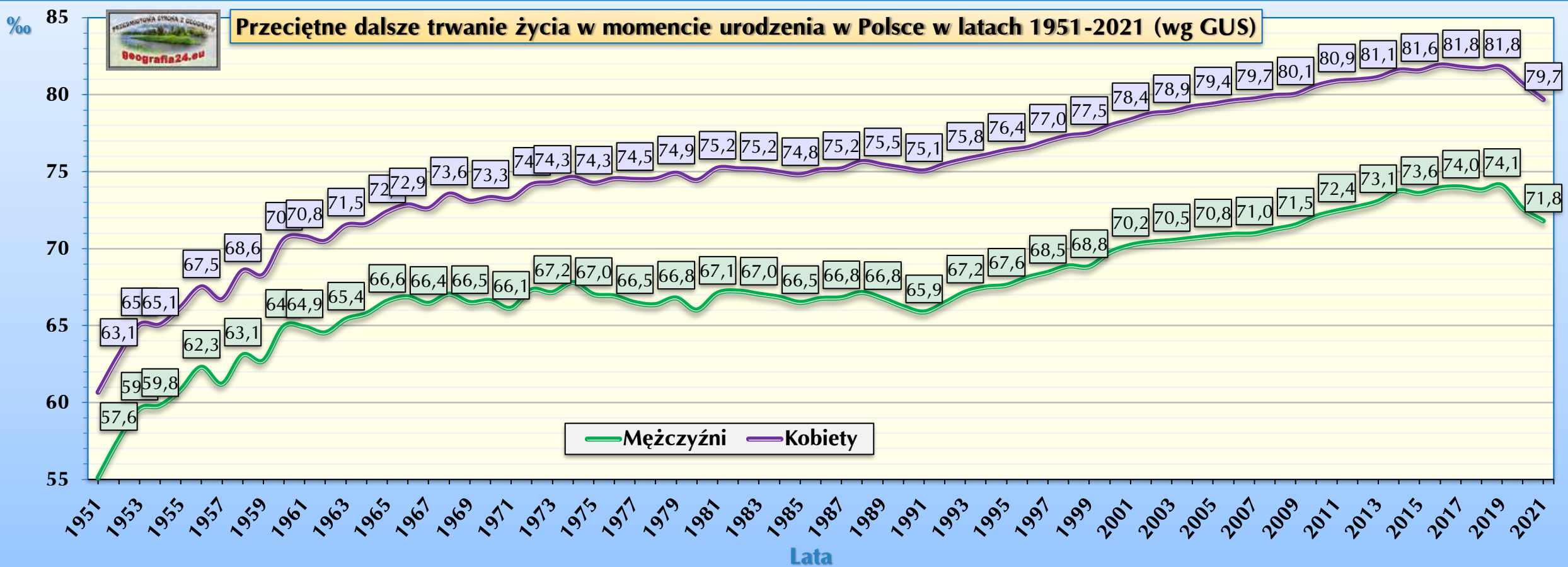
→ dolnośląskim (4,5‰),

→ śląskim (4,4‰).

Przeciętne dalsze trwanie życia dla osób w wieku 0 lat

- Obserwowana od początku lat 90-tych poprawa sytuacji w zakresie umieralności korzystnie wpływała na wzrost **przeciętnego trwania życia Polaków** i wartość ta do niedawna wykazywała tendencję wzrostową, zarówno wśród mężczyzn (np. w 2016 roku osiągnięto najwyższy poziom – 73,9 lat), jak i kobiet (w 2016 roku 81,9 lat).
- Niestety w ciągu ostatnich kilku lat tendencja ta się odwróciła i “jak za czasów PRL-u” nie jest dobrze (wskaźnik ten wykazuje tendencję malejącą – w 2021 r., **w przypadku kobiet spadł do 79,7**, zaś **w przypadku mężczyzn do 71,8**)!
- Spadek w ostatnich dwóch latach był także w jakimś stopniu konsekwencją pandemii COVID-19 (ale nie jedyną!).

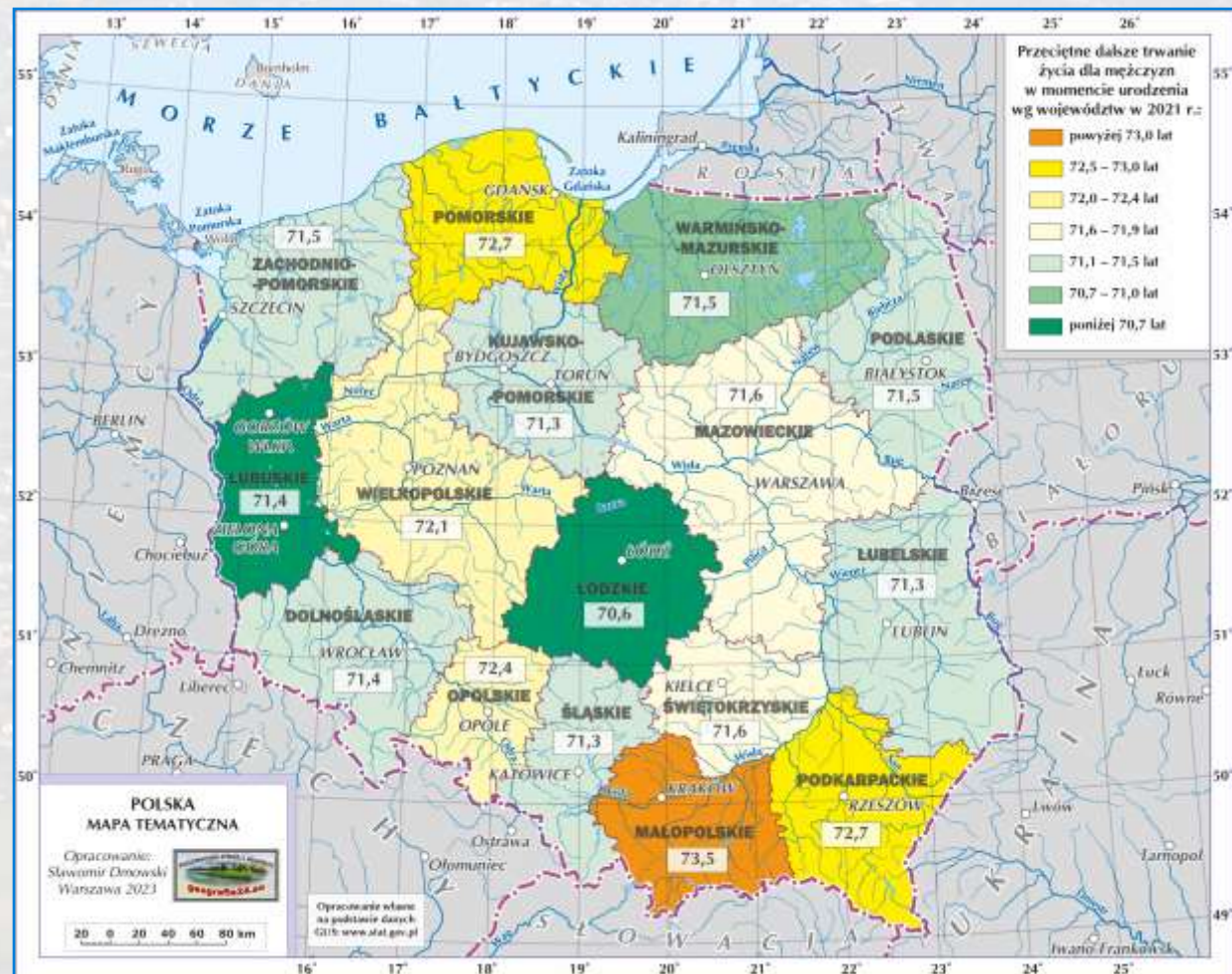
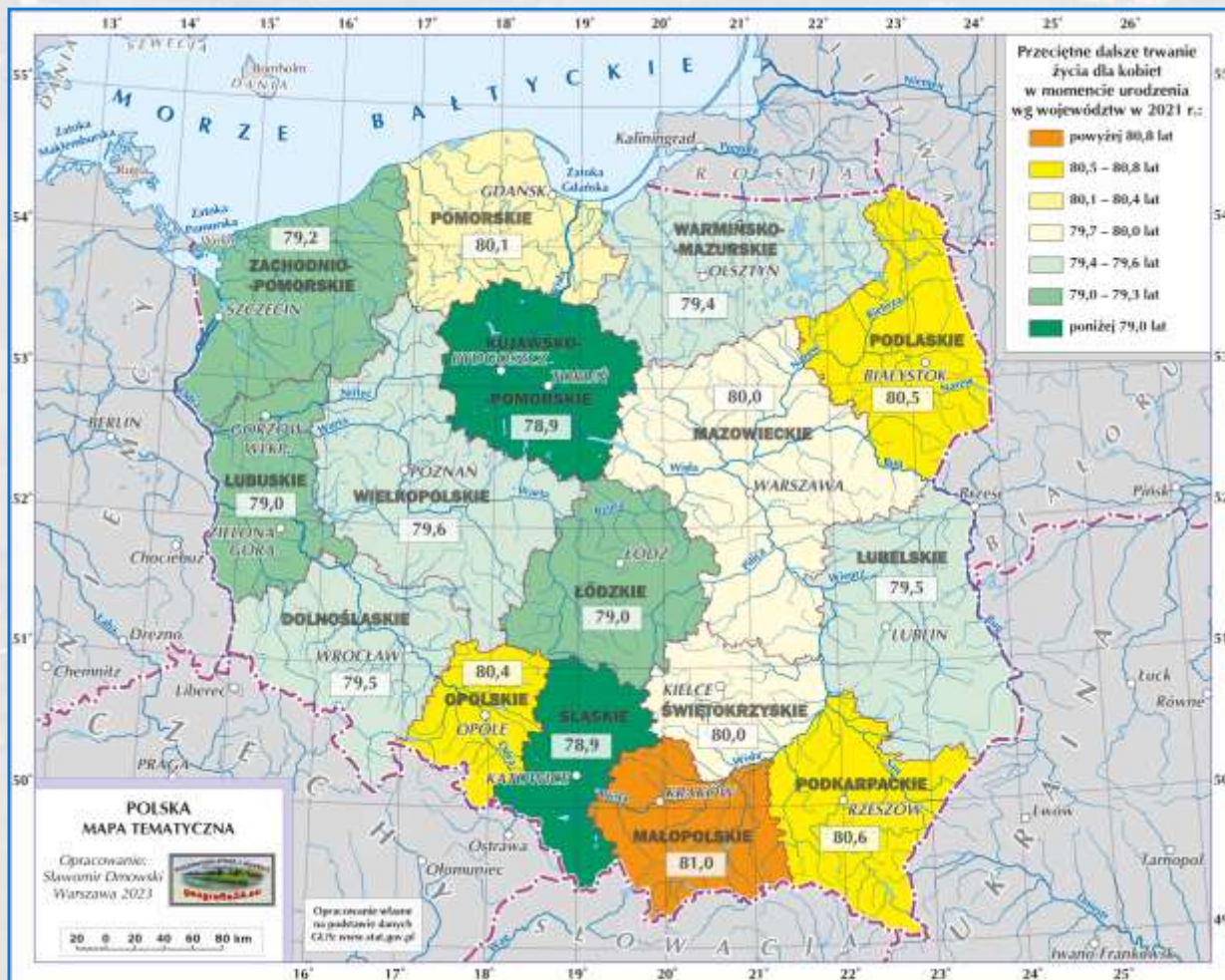
Przeciętne dalsze trwanie życia dla osób w wieku 0 lat

→ **Przeciętne dalsze trwanie życia dla osób w wieku 0 lat** wśród jest najdłuższe w przypadku:

→ **kobiet:** w województwie małopolskim (81,0 lat), podkarpackim (80,6 lat), podlaskim (80,5) i opolskim (80,4),

→ **mężczyzn:** w województwie małopolskim (73,5 lat), podkarpackim (72,7) i pomorskim (72,7 lat).

→ Najkrótszy wiek przeciętnego dalszego trwania życia występuje w województwie łódzkim, zarówno w przypadku mężczyzn (71,1 lat), jak i kobiet (79,6 lat).

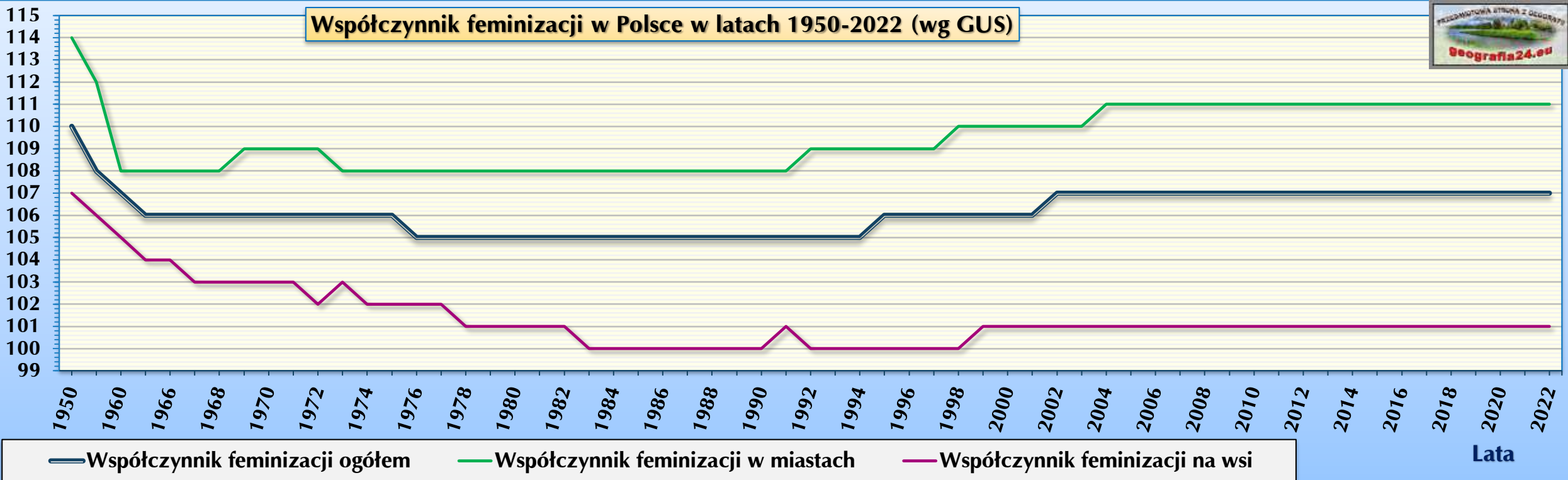
Podsumowanie

- Obserwowane w ostatnich latach zmiany demograficzne wskazują, że sytuacja ludnościowa Polski jest nadal trudna i nic za bardzo nie zapowiada aby było znacznie lepiej.
- Szczególnie niekorzystne zmiany występują w trendzie urodzeń, co będzie miało negatywny wpływ na przyszłą dzietność (nieco sytuację tę łagodzi pozytywny wpływ programu 500+, ale należy pamiętać, że nawet on nie jest i nie będzie w stanie całkowicie tego zjawiska poprawić),
 - zwłaszcza wobec utrzymującej się wysokiej skali emigracji Polaków za granicę (emigracji czasowej ludzi młodych).
- Niski poziom dzietności przy jednoczesnym korzystnym zjawisku, jakim jest wydłużanie się trwania życia będą powodować zmniejszanie się podaży siły roboczej na rynku pracy oraz wzrost liczby i odsetka ludzi w starszym wieku, jako efektu zaawansowanego procesu starzenia się polskiego społeczeństwa.

Struktura płci i wieku – współczynnik feminizacji

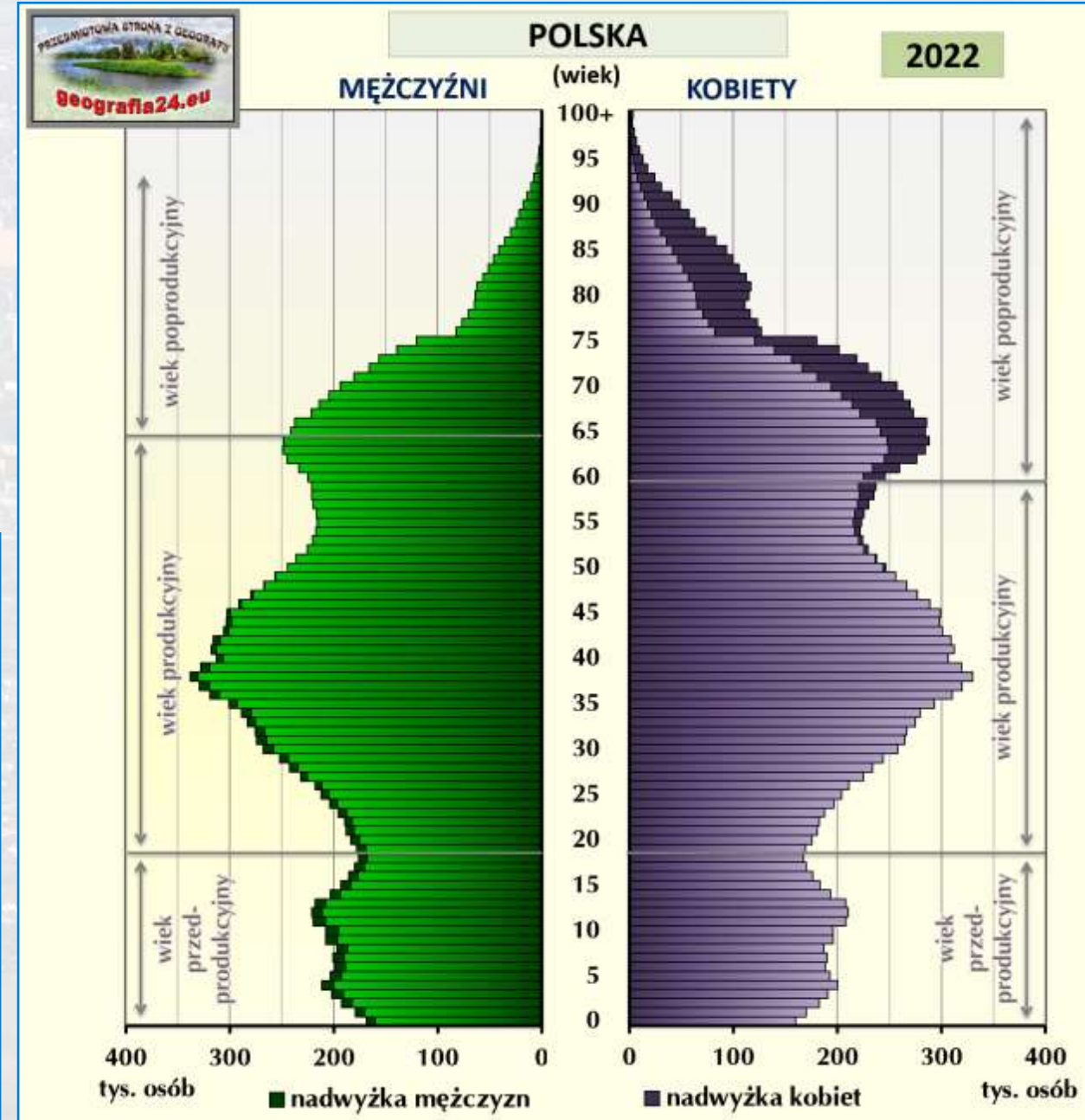
- **Współczynnik feminizacji** określa wzajemne relacje między liczbą kobiet i mężczyzn, tj. liczbą kobiet przypadającą na 100 mężczyzn.
- I tak, ogólnej liczbie 37,8 mln mieszkańców Polski (w 2022 r.), kobiety stanowią 52%.
- Na 100 mężczyzn przypada ich 107:
 - wśród ludności miejskiej 111,
 - wśród ludności wiejskiej 101.

Struktura płci i wieku – współczynnik feminizacji

→ Wskaźnik feminizacji zmienia się w zależności od wieku osób:

- **do 49 roku życia** jest przewaga **mężczyzn**,
- wśród 49-latków: 99 kobiet przypada na 100 mężczyzn;
- **powyżej 49 roku życia** – występuje przewaga kobiet,
- **współczynnik feminizacji** wzrasta:
 - dla całej grupy osób w wieku 49 lat i więcej współczynnik feminizacji wynosi 125,
 - w najstarszych grupach wieku (70 lat i więcej) wzrasta on do około 180.

Struktura płci i wieku – współczynnik feminizacji

→ Najwyższe wartości współczynnika feminizacji występują przede wszystkim w obrębie największych miast, szczególnie na terenach o dużej gęstości zaludnienia.

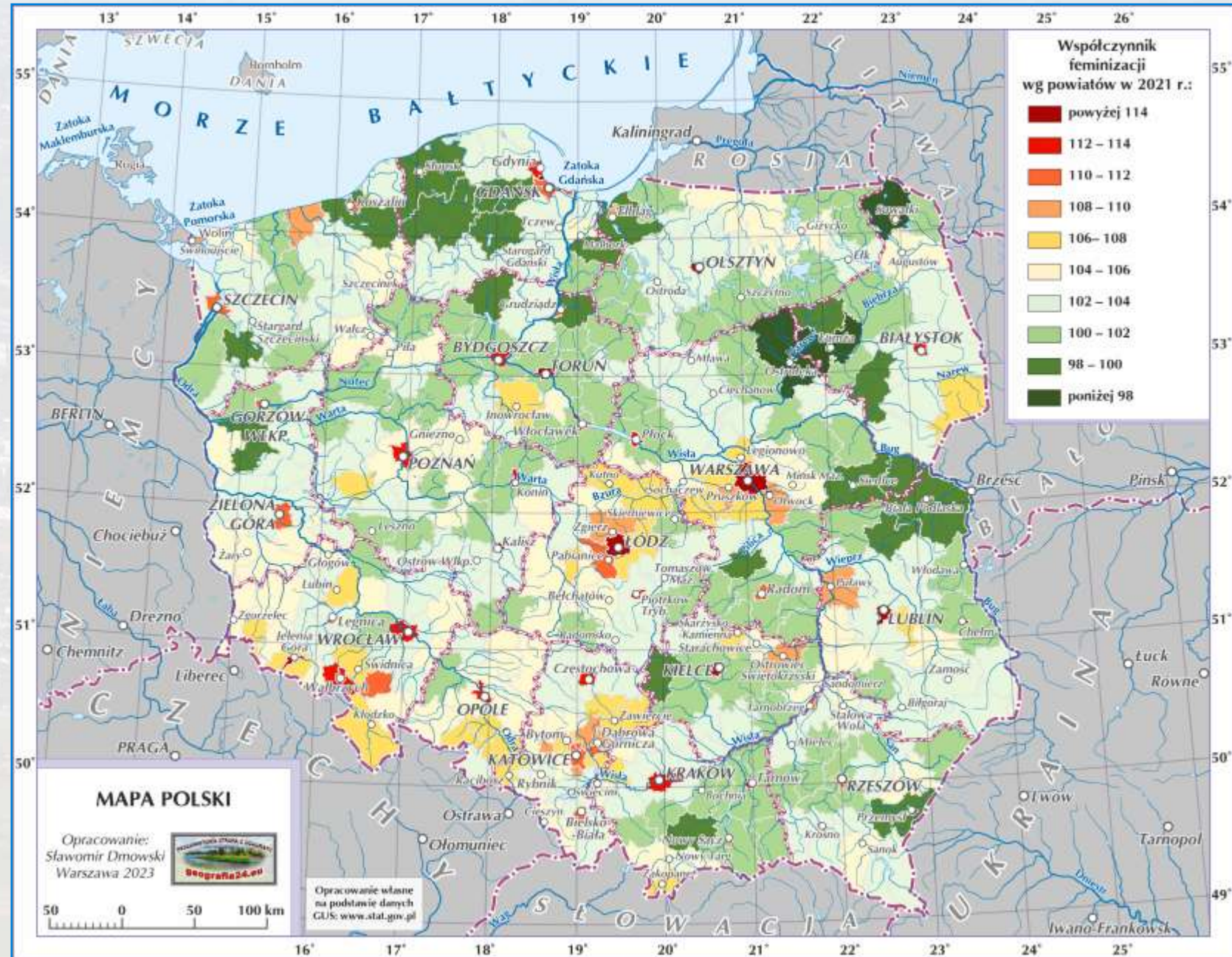
→ Współczynniki feminizacji powyżej 106 występują w:

- woj. łódzkim (110),
- woj. mazowieckim (109),
- woj. dolnośląskim i śląskim (108),
- woj. opolskim (107).

→ Najniższe wartości występują na terenie słabiej uprzemysłowionym, szczególnie w północno-wschodniej części woj. mazowieckiego oraz w zachodniej części woj. podlaskiego.

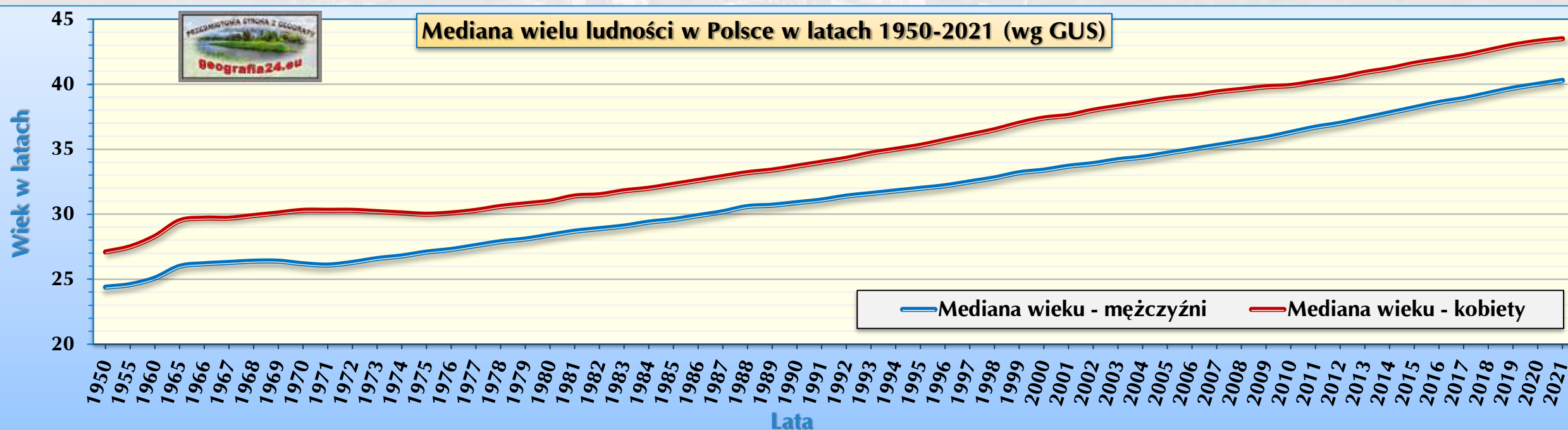
→ Współczynniki feminizacji 105 i poniżej występują natomiast w:

- woj. podkarpackim (104),
- woj. warmińsko-mazurskim, podlaskim i świętokrzyskim (105).

Średni wiek Polaków, liczony wg mediany wieku

- Średni wiek Polaków ukazywany jest za pomocą tzw. **mediany wieku**.
 - Jest to granica wieku, która została osiągnięta przez 50% mieszkańców Polski (tym samym druga połowa społeczeństwa tego wieku nie osiągnęła).
 - W 2021 r. statystyczny mieszkaniec Polski miał przeciętnie 41,9 lat:
 - mężczyźni średnio 40,3 lat,
 - kobiety średnio 43,5 lat.
 - W rozkładzie przestrzennym:
 - mieszkańcy wsi są młodszy – średni wiek to 40,4 lat,
 - mieszkańcy miast są starsi – średni wiek to 42,9 lat.

Struktura według wieku – udział dzieci i młodzieży

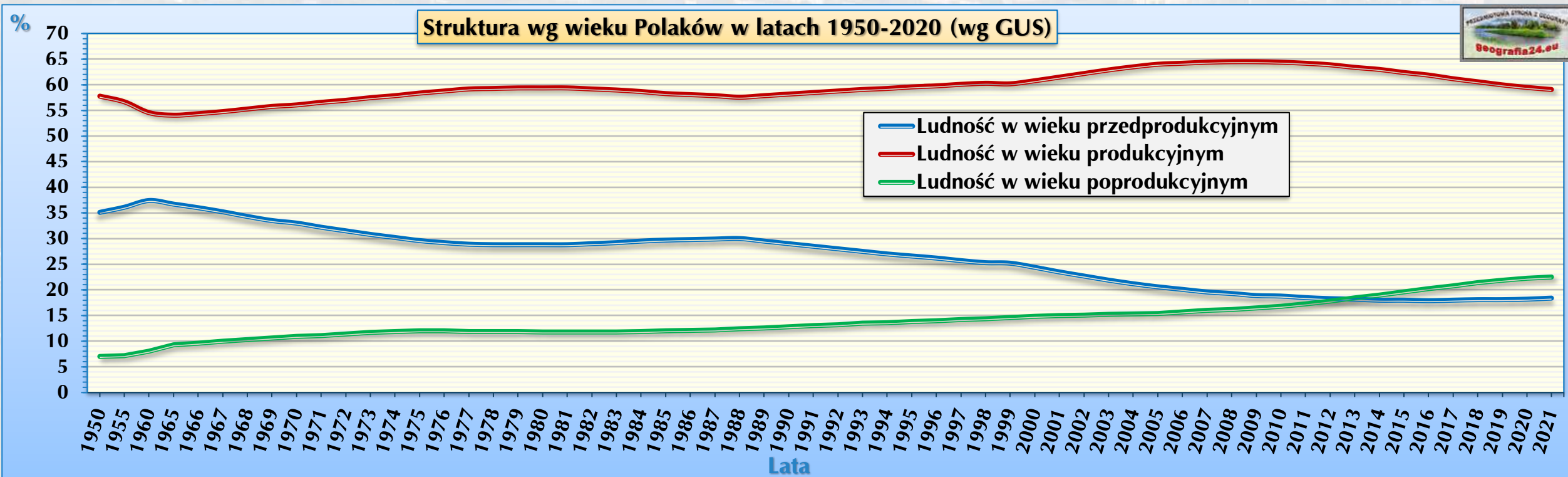
- Głównym skutkiem zmian w procesach demograficznych w Polsce (m.in. stagnacji liczby ludności, wydłużania średniej długości trwania życia, zmniejszania współczynnika urodzeń) jest stagnacja lub nawet zmniejszanie się odsetka dzieci i młodzieży – **osób w wieku przedprodukcyjnym**, i tak:
 - udział **dzieci i młodzieży w wieku 0–17 lat** (ten przedział wiekowy obowiązuje w Polsce) w ogólnej liczbie ludności wynosił:
 - 29,0% w 1990 r.,
 - 24,4% w 2000 r.,
 - 18,8% w 2010 r.,
 - 18,2% w 2020 r. i 18,4% w 2021 r.;
 - udział **dzieci i młodzieży w wieku 0–14 lat** w ogólnej liczbie ludności wynosił:
 - 24,4% w 1990 r.,
 - 19,1% w 2000 r.,
 - 15,2% w 2010 r.,
 - 15,4% w 2020 r. i 15,6% w 2021 r.

Struktura wg wieku Polaków w poszczególnych latach

→ Prócz zmian w odsetku osób przedprodukcyjnych, obserwujemy także i zmiany w innych grupach wiekowych, przede wszystkim powiększanie się grupy osób w wieku poprodukcyjnym (w polskim prawie: kobiet w wieku 60 lat i więcej oraz mężczyzn w wieku 65 lat i więcej).

Ludność w wieku	Odsetek ludności								
	1950	1960	1970	1980	1990	2000	2010	2020	2021
przedprodukcyjnym (0-17 lat)	35,1	37,4	33,0	28,8	29,0	24,4	18,8	18,2	18,4
produkcyjnym (18-59/64 lat)	57,8	54,6	56,1	59,4	58,2	60,8	64,4	59,5	59,1
poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej)	7,0	8,0	10,9	11,9	12,8	14,8	16,8	22,3	22,5

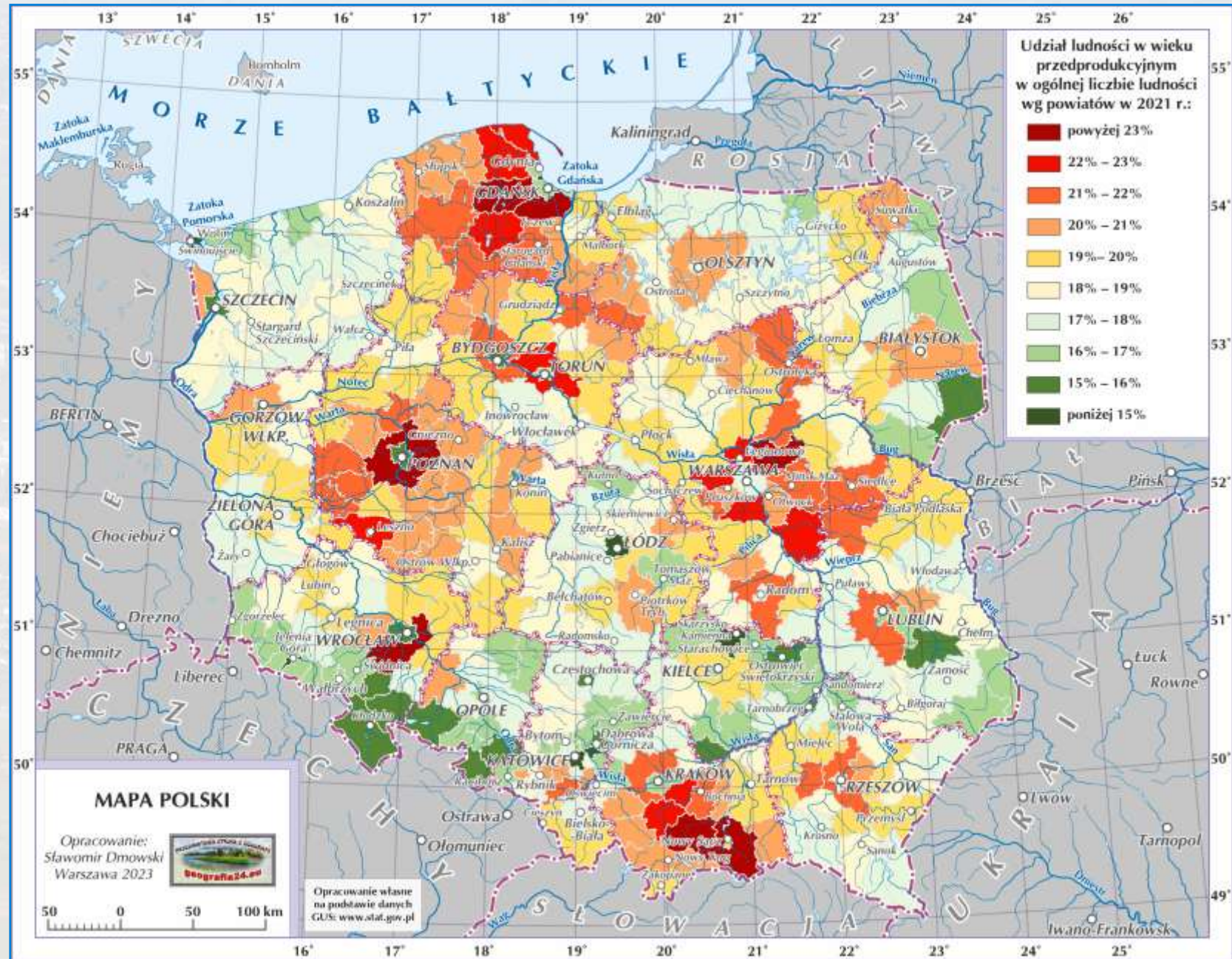
Ludność w wieku przedprodukcyjnym

→ Najwyższy udział ludności w wieku przedprodukcyjnym w ludności ogółem występuje w:

- woj. pomorskim,
- woj. wielkopolskim,
- woj. małopolskim,
- woj. mazowieckim.

→ Najniższe wartości zanotowano w:

- woj. opolskim,
- woj. świętokrzyskim,
- woj. dolnośląskim,
- woj. łódzkim,
- woj. śląskim.

Zmiany demograficzne w grupie osób w wieku produkcyjnym

→ W latach 1990-2021 w Polsce wystąpiły duże zmiany w grupie osób w wieku produkcyjnym – do 2010 roku rosła zarówno ich liczba, jak i udział w ogólnej populacji.

→ W tych latach wchodziły w wiek produkcyjny osoby urodzone w czasie ostatniego dużego wyżu (z lat 70. i początku lat 80. XX wieku).

→ W ostatnich latach obserwujemy spadek odsetka osób z tej grupy wiekowej – w 2013 r. odsetek tej grupy osób wyniósł 63,4%, zaś w 2021 r. już tylko 59,1% i dalej wykazuje tendencję do spadku:

- zmniejszył się odsetek ludności w wieku produkcyjnym niemobilnym;
- zmniejszył się udział osób w grupie wiekowej produkcyjnej mobilnej.

Ludność w wieku	Odsetek ludności (liczba w mln)									
	1990		2000		2010		2020		2021	
Przedprodukcyjnym (0-17 lat)	29,0%	11,0 mln	24,4%	9,3 mln	18,8%	7,2 mln	18,2%	7,0 mln	18,4%	7,0 mln
Produkcyjnym (18-59/64 lat)	58,2%	22,1 mln	60,8%	23,3 mln	64,4%	24,8 mln	59,5%	22,8 mln	59,1%	22,4 mln
produkcyjnym mobilnym (18-44 lat)	40,1%	15,3 mln	39,8%	15,2 mln	40,0%	15,4 mln	37,1%	14,2 mln	36,5%	13,9 mln
produkcyjnym niemobilnym (45-59/64 lat)	18,1%	6,9 mln	21,0%	8,0 mln	24,4%	9,4 mln	22,4%	8,6 mln	22,5%	8,5 mln
Poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej)	12,8%	4,9 mln	14,8%	5,7 mln	16,8%	6,5 mln	22,3%	8,5 mln	22,5%	8,5 mln

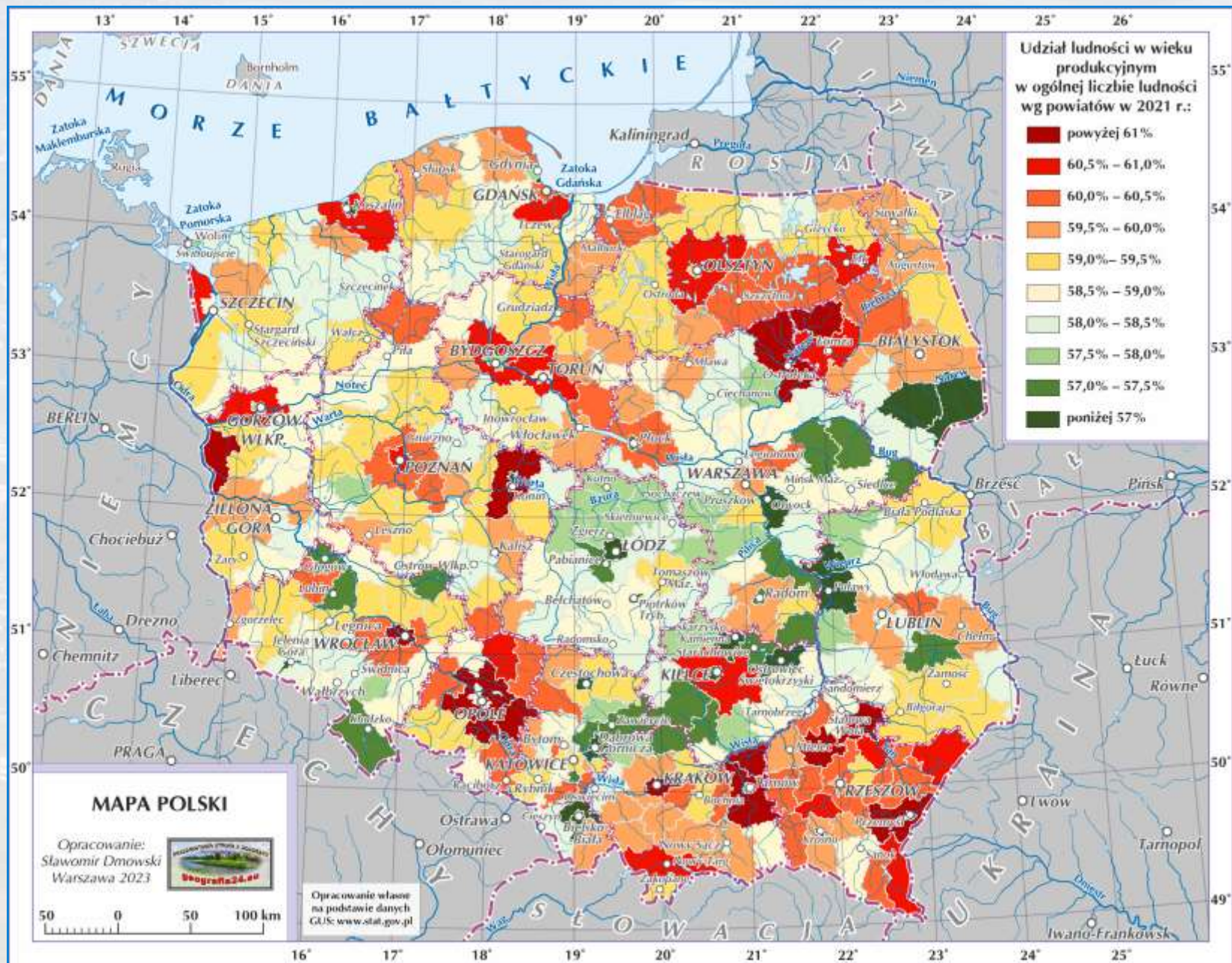
Ludność w wieku produkcyjnym

→ Najwyższy udział ludności w wieku produkcyjnym w ludności ogółem występuje w:

- woj. opolskim,
- woj. warmińsko-mazurskim,
- woj. podkarpackim.

→ Najniższe wartości zanotowano w:

- woj. mazowieckim,
- woj. łódzkim.

Zmiany demograficzne w grupie osób w wieku poprodukcyjnym

- W latach 1990 – 2021 następował także dalszy wzrost liczby osób w wieku poprodukcyjnym (mężczyźni 65 lat i więcej, kobiety 60 lat i więcej), których udział w ogólnej populacji w 2021 r. wyniósł 22,5% (8,5 mln osób).
 - W nadchodzących latach możemy spodziewać się przyspieszenia procesu starzenia się ludności.
 - W perspektywie kolejnych lat liczba ludności w wieku emerytalnym zwiększy się o kolejne setki tysięcy osób.

Ludność w wieku	Odsetek ludności (liczba w mln)									
	1990		2000		2010		2020		2021	
Przedprodukcyjnym (0-17 lat)	29,0%	11,0 mln	24,4%	9,3 mln	18,8%	7,2 mln	18,2%	7,0 mln	18,4%	7,0 mln
Produkcyjnym (18-59/64 lat)	58,2%	22,1 mln	60,8%	23,3 mln	64,4%	24,8 mln	59,5%	22,8 mln	59,1%	22,4 mln
produkcyjnym mobilnym (18-44 lat)	40,1%	15,3 mln	39,8%	15,2 mln	40,0%	15,4 mln	37,1%	14,2 mln	36,5%	13,9 mln
produkcyjnym niemobilnym (45-59/64 lat)	18,1%	6,9 mln	21,0%	8,0 mln	24,4%	9,4 mln	22,4%	8,6 mln	22,5%	8,5 mln
Poprodukcyjnym (60/65 lat i więcej)	12,8%	4,9 mln	14,8%	5,7 mln	16,8%	6,5 mln	22,3%	8,5 mln	22,5%	8,5 mln

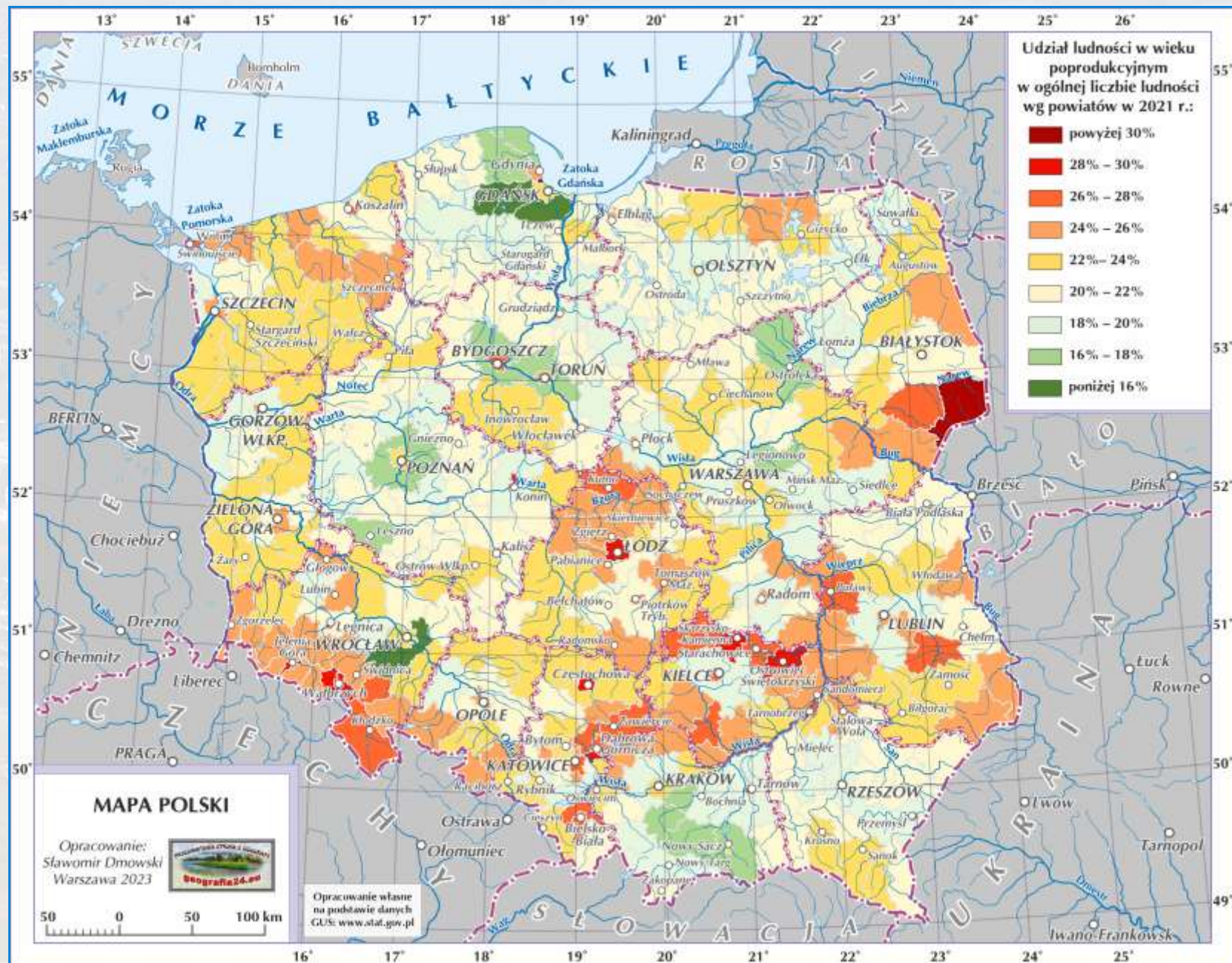
Ludność w wieku poprodukcyjnym

→ Najwyższy udział ludności w wieku poprodukcyjnym w ludności ogółem występuje w:

- woj. łódzkim,
- woj. świętokrzyskim,
- woj. śląskim,
- woj. dolnośląskim.

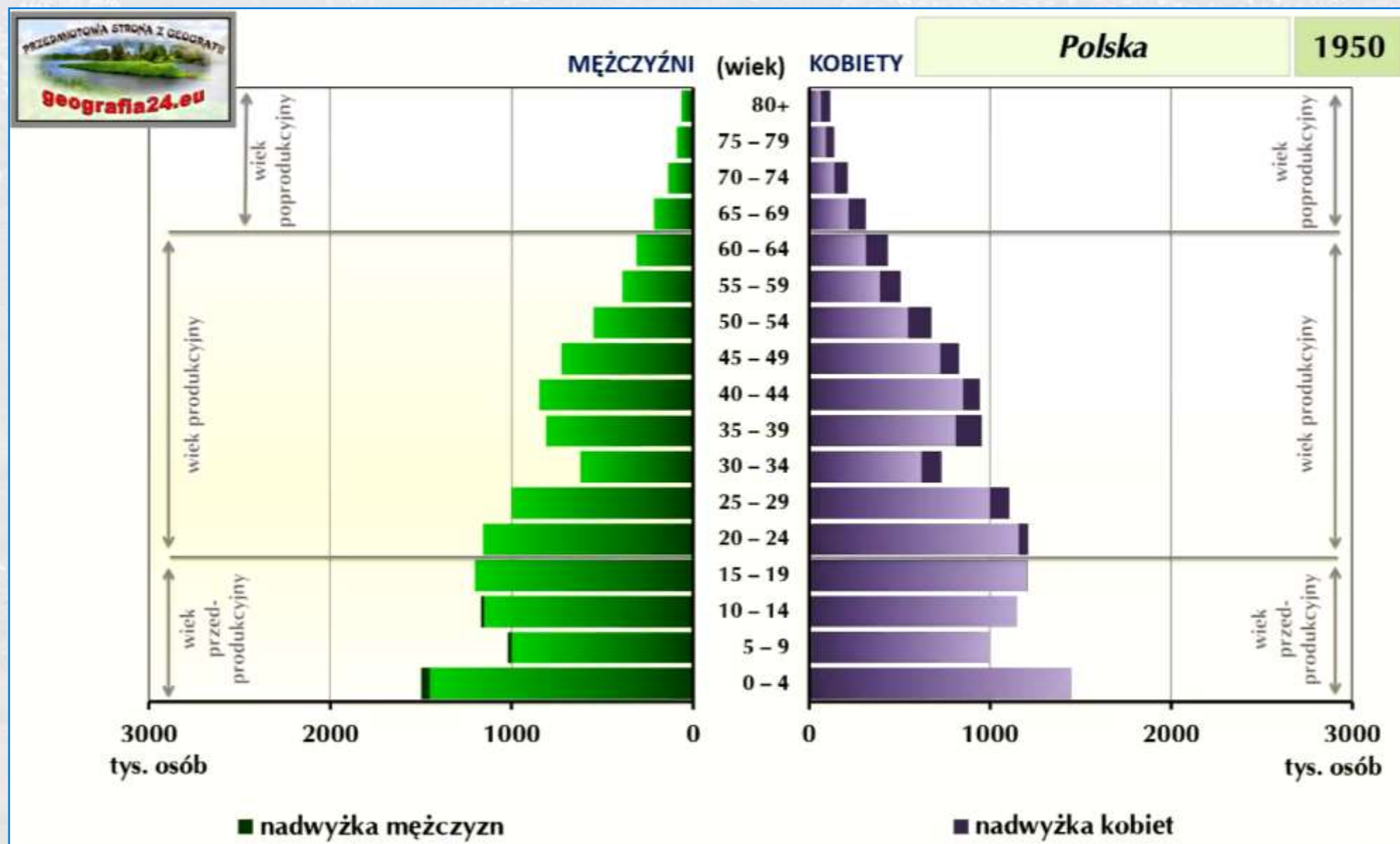
→ Najniższe wartości zanotowano w:

- woj. warmińsko-mazurskim,
- woj. podkarpackim,
- woj. wielkopolskim,
- woj. pomorskim,
- woj. małopolskim.

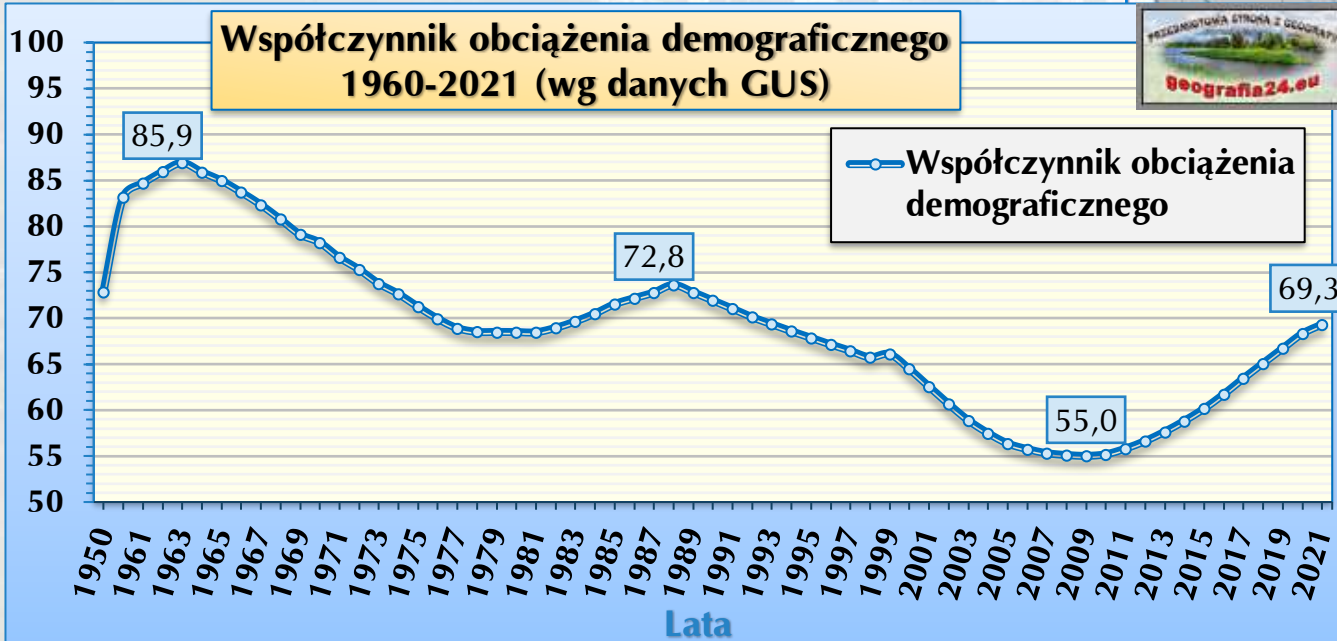
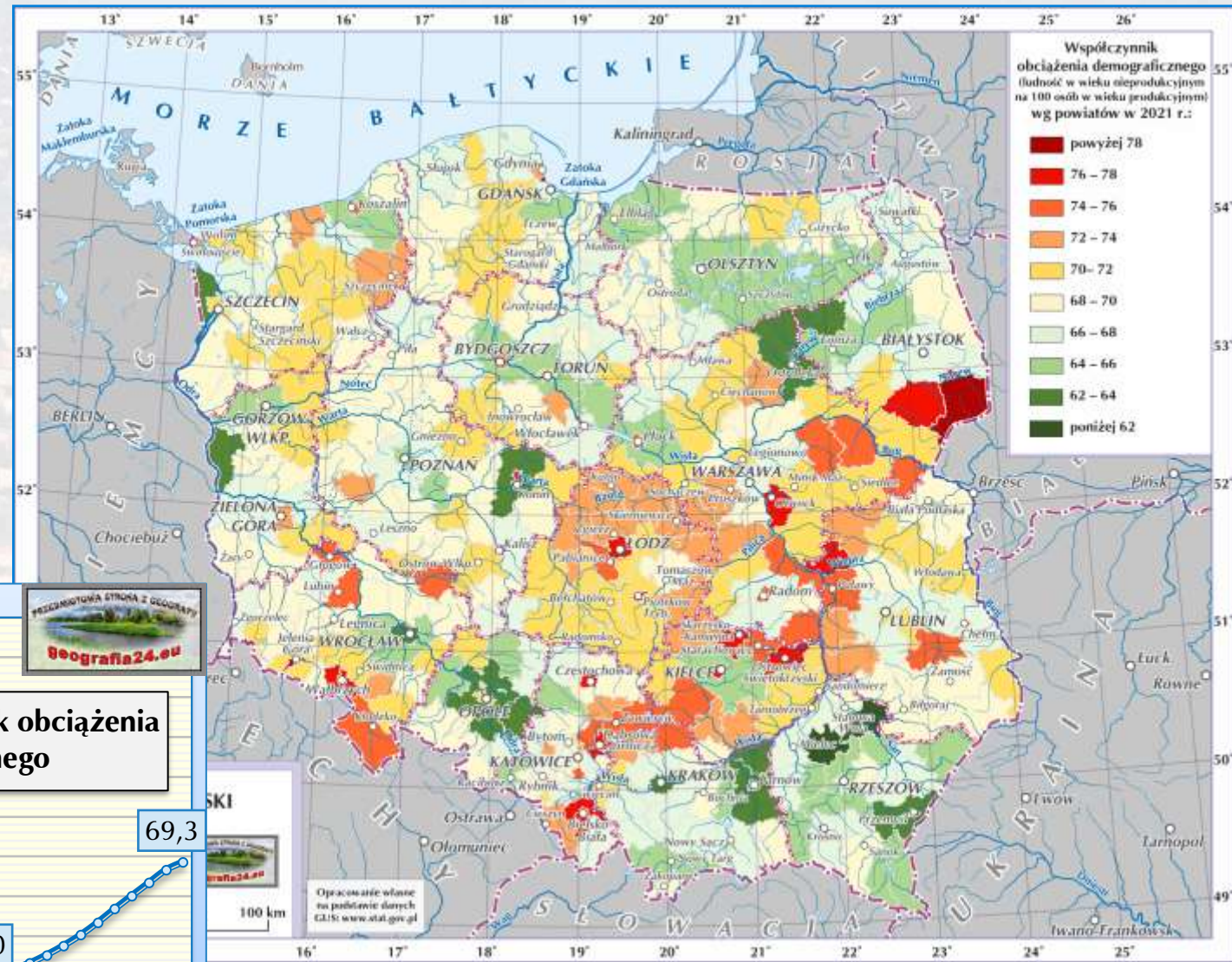
Proces starzenia się społeczeństw w Polsce w latach 1950-2015 i prognoza do roku 2100

→ Proces starzenia się społeczeństwa niestety postępuje i będzie dalej postępować.

Współczynnik obciążenia demograficznego

- **Współczynnik obciążenia demograficznego** – ukazuje on relacje pomiędzy poszczególnymi grupami wieku, a dokładniej obciążenie ludności w wieku produkcyjnym ludnością w wieku nieprodukcyjnym (przedprodukcyjnym i poprodukcyjnym).
- Od 1960 roku sukcesywnie (poza pewnymi wyjątkami) ulegał on obniżaniu.
- Niestety od 2010 r. trend już nie jest korzystny i będzie ulegał dalszemu pogarszaniu (szczególnie na terenach miejskich)!!!

Przykład analizy piramidy wieku ludności w Polsce z 1 stycznia 2022 roku

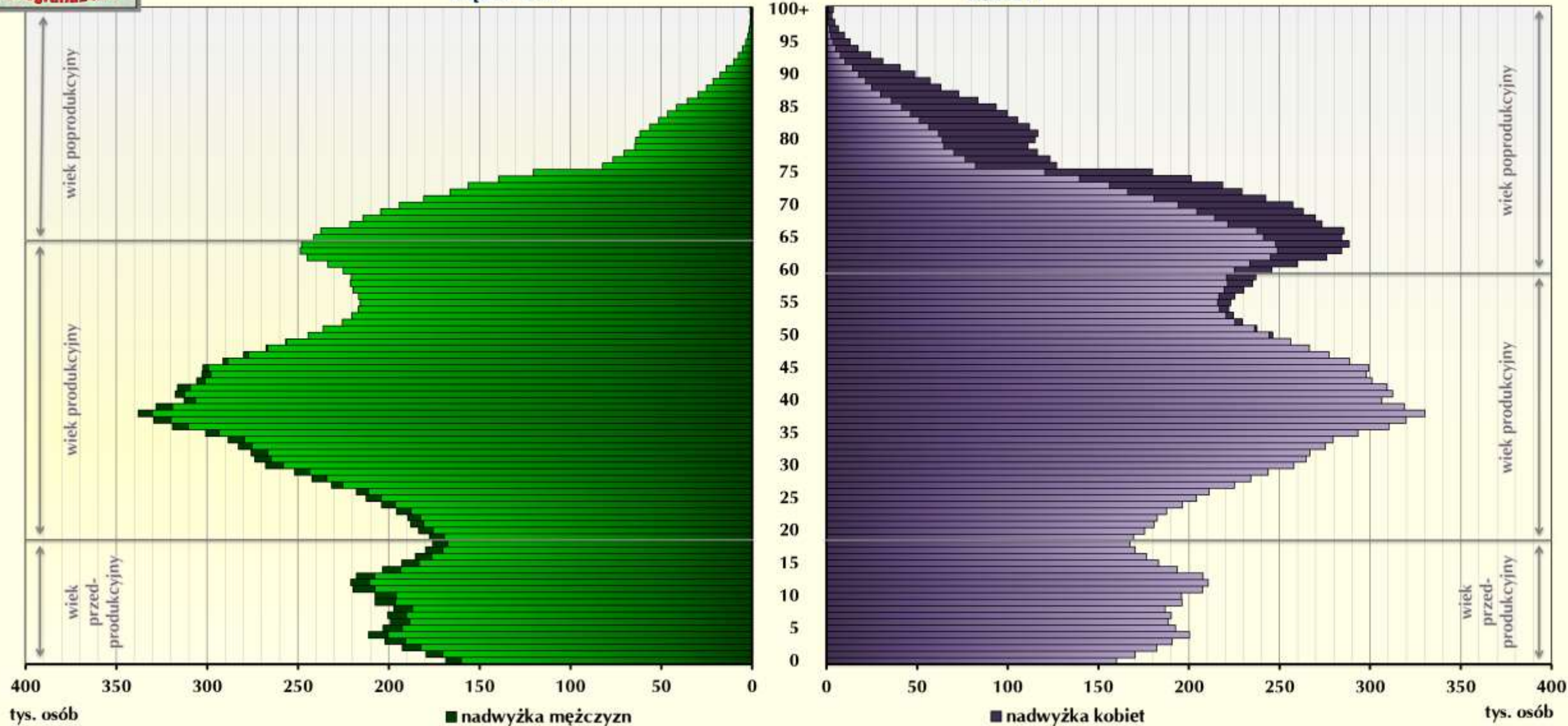
POLSKA

2022

MĘŻCZYŹNI

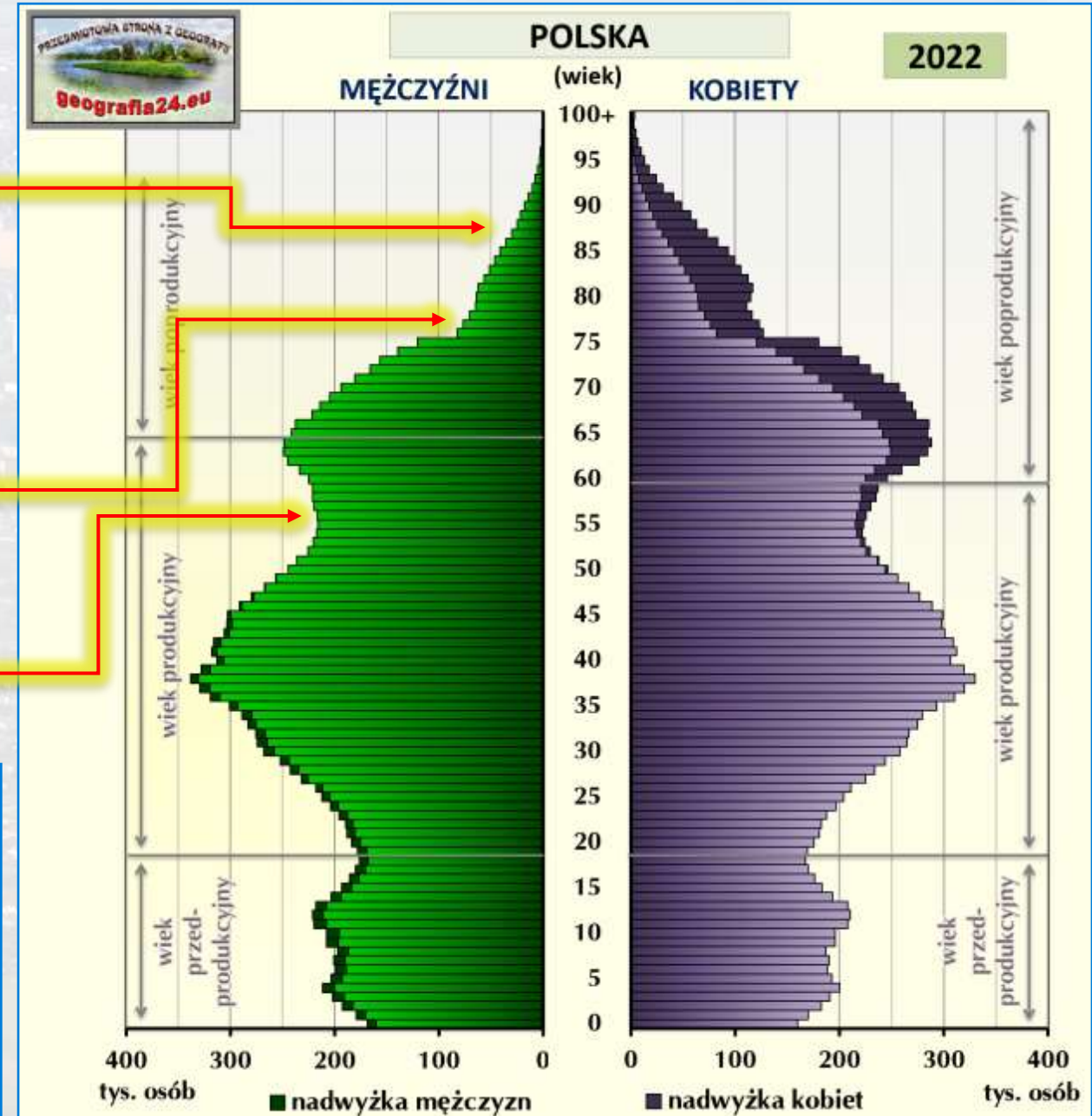
(wiek)

KOBIETY

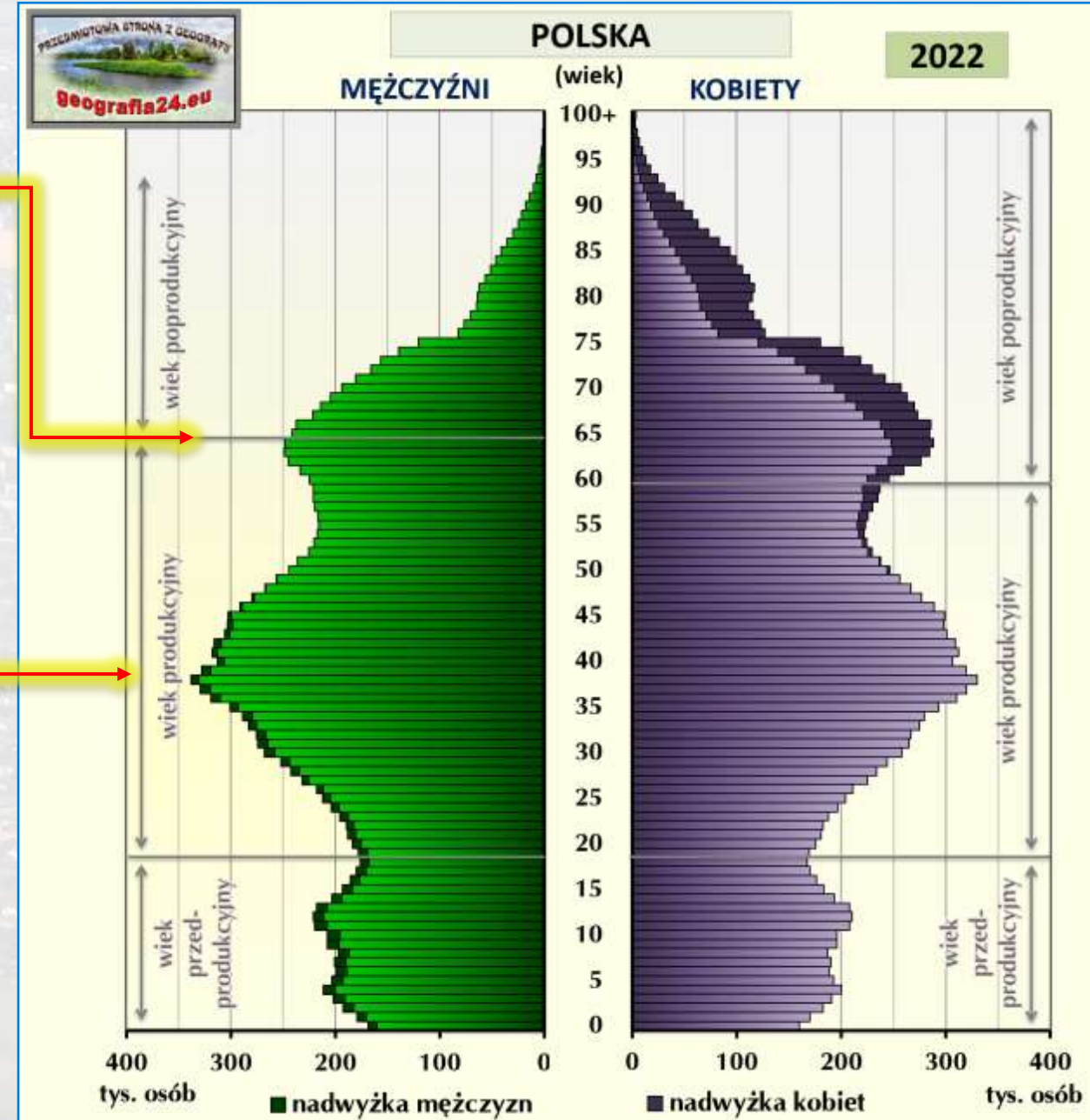
Analiza struktury ludności osób powyżej 45 lat; pierwsze niże demograficzne

- Wśród ludności obejmującej najstarsze roczniki obserwujemy jak na piramidzie ich ilość szybko się zmniejsza.
- Liczebność roczników urodzonych w okresie międzywojennym maleje z przyczyn naturalnych.
- Stwierdzamy także, że istnieją dwie wyrwy w strukturze ludności według wieku, wskazujące na **niże demograficzne**:
 - pierwsza obejmuje mniej liczne roczniki (osoby w grupie wiekowej 76-80 lat), urodzone w okresie II wojny światowej,
 - druga obejmuje roczniki (mające obecnie około 55 lat) powojennego niżu z końca lat 60 (w wiek produkcyjny wchodziły mniej liczne roczniki urodzone w okresie wojny).

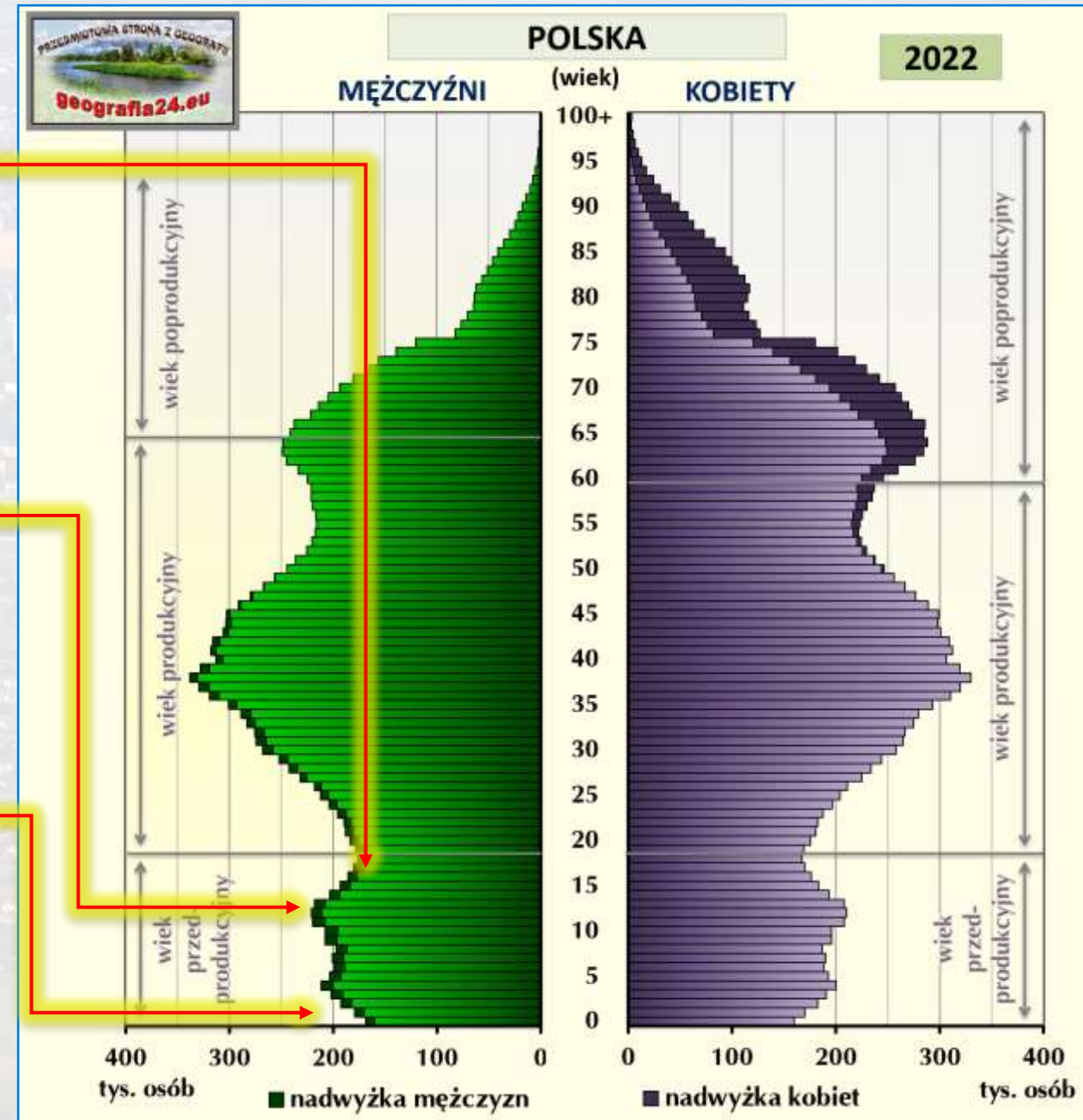
Analiza struktury ludności; wyże demograficzne z lat 50. oraz przełomu lat 70. i 80.

- Występują dwa bardzo liczebne przedziały wieku:
 - pierwszy z **lat pięćdziesiątych** (obejmuje osoby mające obecnie 61-75 lat) – jako tzw. **powojenny wyże kompensacyjny**,
 - wzrost liczby urodzeń po wojnie spowodowany dążeniem do zmniejszenia ubytku ludności związanego z wojną,
 - w społeczeństwie panował model rodziny wielodzietnej (wskaźniki dzietności powyżej 3);
 - drugi z **przełomu lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych** (obejmuje osoby mające obecnie 30-45 lat).
 - określany jako **echo powojennego wyżu kompensacyjnego** z lat pięćdziesiątych:
 - liczne roczniki kobiet z tamtego wyżu osiągnęły wiek rozrodczy na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych, co spowodowało wzrost liczby urodzeń (przy nieco mniejszej dzietności kobiet wynoszącej od około 2,2 do około 2,5).

Analiza struktury ludności - ostatnie kilkadziesiąt lat

- W strukturze wiekowej obejmującej najmłodsze roczniki widzimy:
 - wcięcie w przedziale wiekowym 16-22 lat, które jest **echem poprzedniego niżu demograficznego** z lat 60.,
 - niewielka liczba urodzeń w tym przypadku to m.in. skutek dominującego modelu rodziny 2+1 oraz transformacji ustrojowej;
 - niewielkie wybrzuszenie w przedziale wiekowym 9-15 lat to **słaby wyż demograficzny** będący **echem wyżu z lat 70. i 80. XX w.**,
 - echo wyżu występuje w sytuacji, gdy w wiek produkcyjny wchodzi dość liczne roczniki, wśród których dzietność kobiet jest niska (wynosi ona zaledwie około 1,4);
 - wąska podstawa piramidy wieku i płci świadczy o **niskim przyroście naturalnym** (niskiej dzietności kobiet; model rodziny 2+1 lub 2+0),
 - w celu przeciwdziałania negatywnym skutkom tego procesu został wprowadzony od 2016 roku program 500+.

Analiza struktury ludności – struktura płci

→ W strukturze ludności widoczna jest:

→ **nadwyżka liczebna kobiet nad mężczyznami w starszych grupach wieku,**

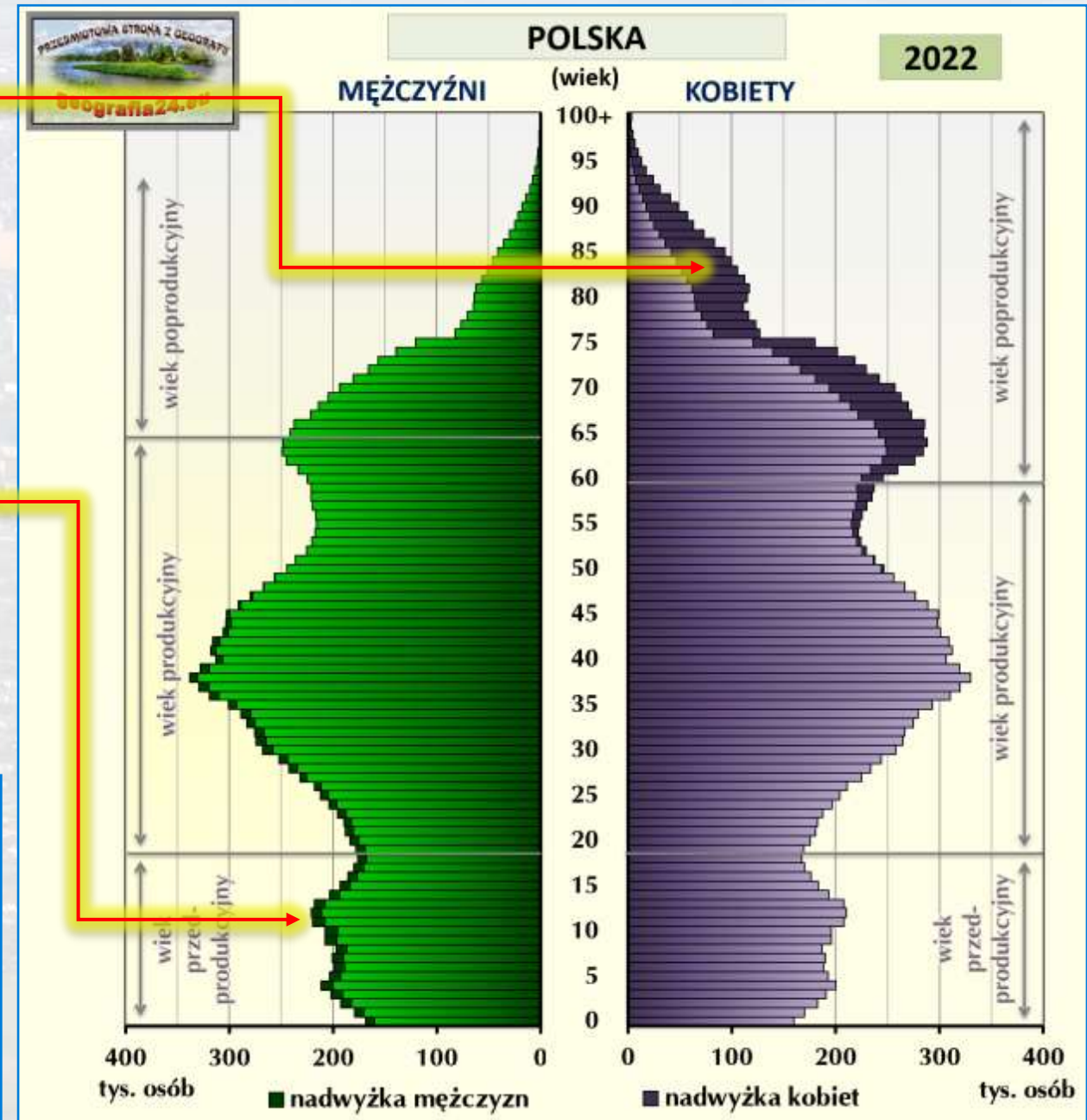
→ **PRZYCZYNA:** umieralność wśród mężczyzn w wieku średnim jest większa (jest to tzw. nadumieralność mężczyzn),

→ powoduje to wyrównywanie się liczebności mężczyzn i kobiet w średnim wieku i przede wszystkim przewagę liczebną kobiet w wieku starszym;

→ **nadwyżka liczebna mężczyzn nad kobietami w młodszych przedziałach wieku,**

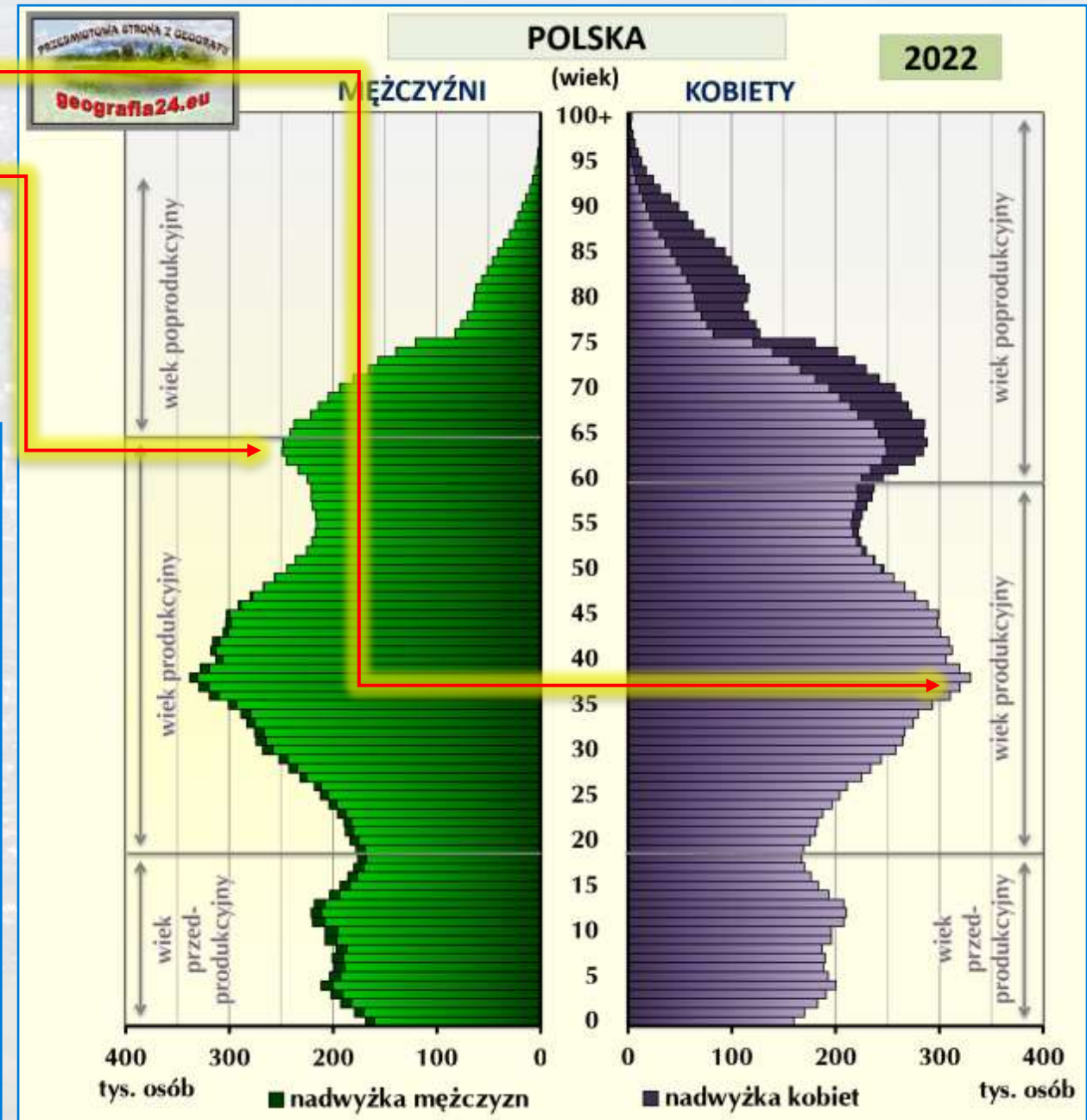
→ **PRZYCZYNA:** w każdym roku rodzi się więcej chłopców niż dziewcząt:

→ na 1000 urodzeń ogółem przypada 515-520 urodzeń chłopców.

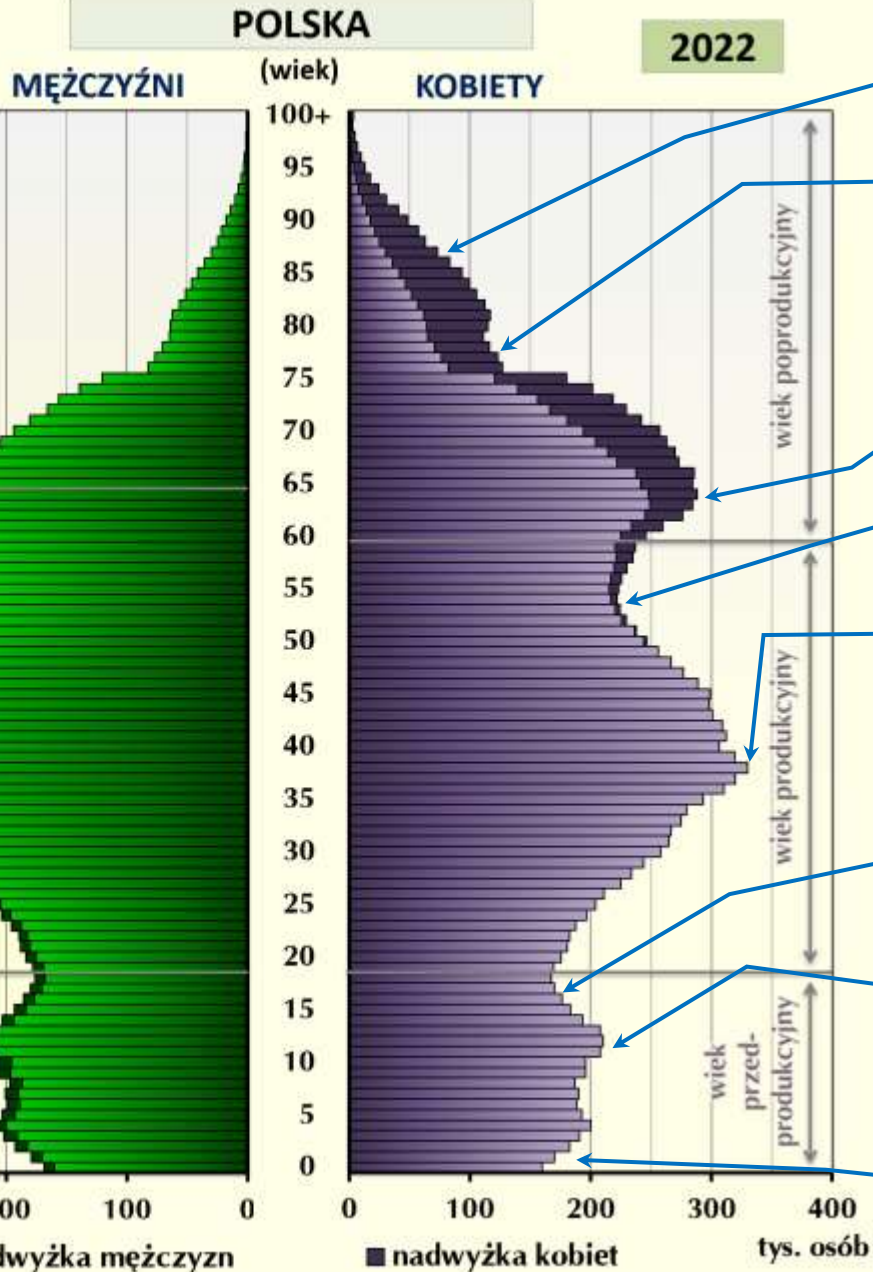

Struktura wieku

- W wiek produkcyjny weszła liczna grupa roczników z wyżu, z przełomu lat 70. i 80.
- Obecnie liczna grupa osób urodzonych w wyżowych latach 50. zaczyna osiągać wiek poprodukcyjny:
- wzrost liczby i odsetka ludzi w starszym wieku może – w niedalekim czasie – sprawić problemy w systemie zabezpieczenia społecznego.

Piramida wg wieku i płci dla Polski w dniu 1 stycznia 2022 r.

Liczebność roczników urodzonych w okresie międzywojennym maleje z przyczyn naturalnych.

Wcięcie przy grupie wiekowej 76-80 lat jest odzwierciedleniem niewielkiej liczby urodzeń oraz dużej śmiertelności niemowląt i dzieci podczas II wojny światowej.

Wybrzuszenie w przedziale wiekowym 61-75 lat ukazuje **powojenny wyż kompensacyjny**.

Wcięcie w przedziale wiekowym 46-60 lat to **niż demograficzny** odnoszący się do dzieci mniej licznych roczników okupacji.

Wybrzuszenie w przedziale wiekowym 30-45 lat to **wyż demograficzny lat 70. i 80. XX w.** będący **echem powojennego wyżu kompensacyjnego**.

Wcięcie w przedziale wiekowym 16-22 lat jest **echem poprzedniego niżu demograficznego z lat 60.** Niewielka liczba urodzeń to m.in. **skutek dominującego modelu rodziny 2+1 oraz transformacji ustrojowej**.

Niewielkie wybrzuszenie w przedziale wiekowym 9-15 lat to **słaby wyż demograficzny** będący **echem wyżu z lat 70. i 80. XX w.**

Wąska podstawa piramidy wieku i płci świadczy o niskim przyroście naturalnym (niskiej dzietności kobiet i niżu demograficznym). W celu przeciwdziałania negatywnym skutkom tego procesu został wprowadzony, m.in. **program 500+**.

KONIEC

Materiały pomocnicze do nauki
Opracowane w celach edukacyjnych (niekomercyjnych)

Opracowanie i redakcja: *Sławomir Dmowski*
Kontakt: *kontakt@geografia24.eu*

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE
- KOPIOWANIE ZABRONIONE -